

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Факультет управління, економіки та права
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ОС «Магістр»

на тему: «Формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах децентралізації (на прикладі Рава-Руської міської ради Львівського району Львівської області)»

Виконав студент групи Фін-61 (маг)
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Євген НОВИКОВ
(прізвище та ініціали)

Керівник к.е.н., доцент Агрес О.Г.
(наук.ступ., вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент Наталія Снігур
(прізвище та ім'я)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ФІНАНСІВ, БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ ТА СТРАХУВАННЯ

Освітній ступінь «Магістр»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»
(шифр і назва напряму підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
(підпис)

_____ к.е.н., доцент Грицина О.В. _____
(звання, ступінь, прізвище та ініціали)

« _____ » _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу магістра

Новикову Євгенію Вікторовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1.Тема роботи: «**Формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах децентралізації (на прикладі Рава-Руської міської ради Львівського району Львівської області)**»

Керівник роботи: _____ Агрес Оксана Григорівна, к.е.н, доцент _____
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом по університету редакція від "16" 10. 2024 р. № 740/К-С

2.Термін здачі студентом закінченої кваліфікаційної роботи 05.12.2024 р.

3.Вихідні дані для кваліфікаційної роботи: методичні рекомендації, фінансова звітність міської ради, навчальна та наукова література.

4.Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):
ВСТУП

1. Теоретичні основи формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації

- 1.1. Поняття місцевого бюджету та його функції в умовах децентралізації
- 1.2. Законодавча база децентралізації в Україні та її вплив на місцеві фінанси
- 1.3. Основні принципи формування місцевих бюджетів
- 1.4. Роль державної підтримки у формуванні бюджетів громад

2. Аналіз формування бюджету Рава-Руської міської ради в умовах децентралізації

- 2.1. Характеристика економічного потенціалу Рава-Руської громади

2.2. Структура доходів і видатків бюджету Рава-Руської міської ради

2.3. Вплив децентралізації на фінансову самостійність громади

3. Проблеми та перспективи вдосконалення процесу формування місцевих бюджетів на прикладі Рава-Руської громади

3.1. Оптимізація структури витрат місцевого бюджету

3.2. Запровадження інноваційних підходів до формування місцевого бюджету

Висновки та пропозиції

Список використаної літератури

5. Перелік графічного матеріалу: графіки, схеми, діаграми

6. Дата видачі завдання 11.03.2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ етапу	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Вивчення об'єкту. Підготовка матеріалів для роботи.	11.03.24 р.
2.	Написання вступу та I розділу	03.06.24 р.
3.	Написання II розділу	02.09.24 р.
4.	Написання III розділу	25.10.24 р.
5.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача роботи керівнику; виправлення його зауважень; здача КР на перевірку на плагіат; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	25.11.24 р.
6.	Підготовка до захисту перед ЕК. Написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині.	05.12.24 р.

Студент _____

(підпис)

Керівник кваліфікаційної роботи к.е.н., доцент Агрес О.Г.

(наук.ступ., вчене звання, підпис, прізвище та ініціали)

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах децентралізації на прикладі Рава-Руської міської ради Львівського району Львівської області.

У роботі проведено аналіз динаміки доходів та видатків місцевого бюджету за останні три роки, а також виявлені основні проблеми, які виникають при його формуванні.

На основі проведеного дослідження здійснено огляд теоретичних основ формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації; вивчено законодавчу базу децентралізації в Україні та її вплив на місцеві фінанси; проаналізовано економічний потенціал Рава-Руської громади та його вплив на бюджет; досліджено структуру доходів і видатків бюджету Рава-Руської міської ради; визначено вплив децентралізації на фінансову самостійність громади; виокремлено проблеми і перспективи вдосконалення процесу формування бюджету, зокрема через оптимізацію витрат та запровадження інноваційних підходів.

Пропозиції, розроблені в роботі, можуть бути використані для покращення формування місцевого бюджету Рава-Руської міської ради та сприяння розвитку громади в умовах децентралізації.

***Ключові слова:** місцевий бюджет, формування бюджету, децентралізація, місцеве самоврядування, інноваційні підходи*

Abstract

The qualification work is devoted to the study of the formation of local government budgets in the context of decentralization on the example of the Rava-Ruska City Council of the Lviv District of the Lviv Region.

The paper analyzes the dynamics of local budget revenues and expenditures over the past three years and identifies the main problems that arise in its formation.

Based on the study, the author reviews the theoretical foundations of local budgeting in the context of decentralization; examines the legislative framework for decentralization in Ukraine and its impact on local finance; analyzes the economic potential of the Rava-Ruska community and its impact on the budget; studies the structure of revenues and expenditures of the budget of the Rava-Ruska City Council; determines the impact of decentralization on the financial independence of the community; identifies problems and prospects for improving the budgeting process, in particular through cost optimization and introduction of new technologies.

The proposals developed in this paper can be used to improve the formation of the local budget of the Rava-Ruska City Council and to promote community development in the context of decentralization.

***Key words:** local budget, budgeting, decentralization, local self-government, innovative approaches*

УДК: 336.14 (477.54)

Кваліфікаційна робота: 67 сторінок текстової частини, 7 таблиць, 15 рисунків, 32 джерела. Включає 3 розділи, 9 підрозділів.

Тема: «Формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах децентралізації (на прикладі Рава-Руської міської ради Львівського району Львівської області)».

Євген Новиков – Кваліфікаційна робота. Кафедра фінансів, банківської справи та страхування. Дубляни, Львівський НУП, 2024 р.

У роботі проведено аналіз динаміки доходів та видатків місцевого бюджету за останні три роки, а також виявлені основні проблеми, які виникають при його формуванні.

На основі проведеного дослідження здійснено огляд теоретичних основ формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації; вивчено законодавчу базу децентралізації в Україні та її вплив на місцеві фінанси; проаналізовано економічний потенціал Рава-Руської громади та його вплив на бюджет; досліджено структуру доходів і видатків бюджету Рава-Руської міської ради; визначено вплив децентралізації на фінансову самостійність громади; виокремлено проблеми і перспективи вдосконалення процесу формування бюджету, зокрема через оптимізацію витрат та запровадження інноваційних підходів.

Ключові слова: місцевий бюджет, формування бюджету, децентралізація, місцеве самоврядування, інноваційні підходи.

ЗМІСТ

Вступ

1. Теоретичні основи формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації.....	9
1.1. Поняття місцевого бюджету та його функції в умовах децентралізації.....	9
1.2. Законодавча база децентралізації в Україні та її вплив на місцеві фінанси...	16
1.3. Основні принципи формування місцевих бюджетів.....	22
1.4. Роль державної підтримки у формуванні бюджетів громад.....	24
2. Аналіз формування бюджету Рава-Руської міської ради в умовах децентралізації.....	32
2.1. Характеристика економічного потенціалу Рава-Руської громади.....	32
2.2. Структура доходів і видатків бюджету Рава-Руської міської ради.....	36
2.3. Вплив децентралізації на фінансову самостійність громади.....	53
3. Проблеми та перспективи вдосконалення процесу формування місцевих бюджетів на прикладі Рава-Руської громади.....	56
3.1. Оптимізація структури витрат місцевого бюджету.	56
3.2. Запровадження інноваційних підходів до формування місцевого бюджету..	60
Висновки та пропозиції.....	66
Список використаної літератури.....	68

ВСТУП

Формування місцевого бюджету є ключовим елементом фінансової автономії громад, особливо в умовах децентралізації, яка надає органам місцевого самоврядування більші фінансові та управлінські повноваження. Реформа децентралізації в Україні відкрила нові можливості для розвитку громад, зокрема через розширення джерел фінансування, покращення управління доходами та витратами, а також зміцнення фінансової самостійності. У цьому контексті особливе значення набуває місцевий бюджет, оскільки він є основним інструментом реалізації соціально-економічних програм, утримання інфраструктури, а також забезпечення виконання функцій органів місцевого самоврядування.

Метою даної кваліфікаційної роботи є дослідження процесу формування місцевого бюджету Рава-Руської міської ради Львівського району Львівської області та розробка пропозицій щодо покращення ефективності бюджетного процесу з урахуванням викликів та можливостей, які виникають у контексті децентралізації.

Об'єктом дослідження є місцевий бюджет Рава-Руської міської ради, а суб'єктом — процеси формування доходів та витрат місцевого бюджету.

Основними завданнями дослідження є:

- ✓ огляд теоретичних основ формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації;
- ✓ вивчення законодавчої бази децентралізації в Україні та її впливу на місцеві фінанси;
- ✓ аналіз економічного потенціалу Рава-Руської громади та його впливу на бюджет;
- ✓ дослідження структури доходів і видатків бюджету Рава-Руської міської ради;

- ✓ оцінка впливу децентралізації на фінансову самостійність громади;
- ✓ визначення проблем і перспектив вдосконалення процесу формування бюджету, зокрема через оптимізацію витрат та запровадження інноваційних підходів.

Для досягнення поставленої мети у дослідженні застосовуються наступні методи: аналіз та синтез, порівняльний аналіз, системний підхід, статистичний аналіз, що дозволяють всебічно оцінити фінансові процеси та шляхи їх удосконалення.

Кваліфікаційна робота базується на комплексному підході до дослідження процесу формування бюджету Рава-Руської громади, що дозволяє визначити основні проблеми та розробити пропозиції для підвищення ефективності бюджетної політики громади.

Новизна роботи:

- виокремлено основні напрями оптимізації структури витрат місцевого бюджету та зацентровано увагу на запровадженні цифрових рішень для підвищення енергоефективності місцевої інфраструктури, де основними аспектами є інтелектуальні системи управління енергоресурсами, енергоефективне вуличне освітлення, енергоефективні муніципальні будівлі та цифрові платформи для моніторингу та управління.

Апробація результатів дослідження:

1. Новиков Є. Особливості формування бюджетів місцевого самоврядування в умовах децентралізації. Студентська молодь і науковий прогрес: тези доп. Міжнар. студ. наук. форуму, 02-04 жовтня 2024 р. [Електронний ресурс]. Львів, 2024. С. 244.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Поняття місцевого бюджету та його функції в умовах децентралізації

Місцевий бюджет являє собою не просто механізм акумулювання та витрачання грошових коштів, а виступає ключовим інструментом реалізації фінансової політики місцевих органів влади. Він покликаний забезпечувати виконання завдань і функцій місцевого самоврядування, що охоплюють як розвиток інфраструктури, так і задоволення потреб громади. Проте виникає питання: чи є місцевий бюджет виключно засобом покриття витратних зобов'язань, чи його функція більш широка, спрямована на загальне фінансове забезпечення завдань місцевого самоврядування?

Щоб глибше зрозуміти це питання, необхідно дослідити саме поняття бюджету з різних перспектив. Адже поняття "бюджет" є багатогранною категорією, що розглядається через призму різних наукових та практичних підходів. З одного боку, бюджет розглядається як фінансовий план, який передбачає розподіл ресурсів для виконання певних зобов'язань, з іншого — як стратегічний інструмент для досягнення соціально-економічних цілей. Нормативно-правові акти, наукові дослідження та навчальні видання трактують це поняття в різних аспектах, підкреслюючи його як теоретичне, так і практичне значення для розвитку суспільства.

Таким чином, щоб розкрити повну суть місцевого бюджету, важливо розглядати його не лише як інструмент покриття витрат, але і як важливий елемент фінансового управління, що забезпечує стабільність і розвиток на рівні громади.

Науковці підходять до розгляду бюджету як до багатогранної категорії, яка охоплює матеріальні, економічні, політичні та правові аспекти. У широкому розумінні бюджет можна визначити як (рис. 1): 1) фінансовий план держави, що встановлює загальну стратегію використання ресурсів; 2) державний фонд грошових коштів, який акумулює доходи та забезпечує фінансування суспільних потреб; 3) річний план управління, що відображає пріоритети уряду у використанні фінансових ресурсів протягом бюджетного періоду; 4) нормативно-правовий акт, який регулює порядок формування і виконання фінансового плану держави, затвердженого на законодавчому рівні.

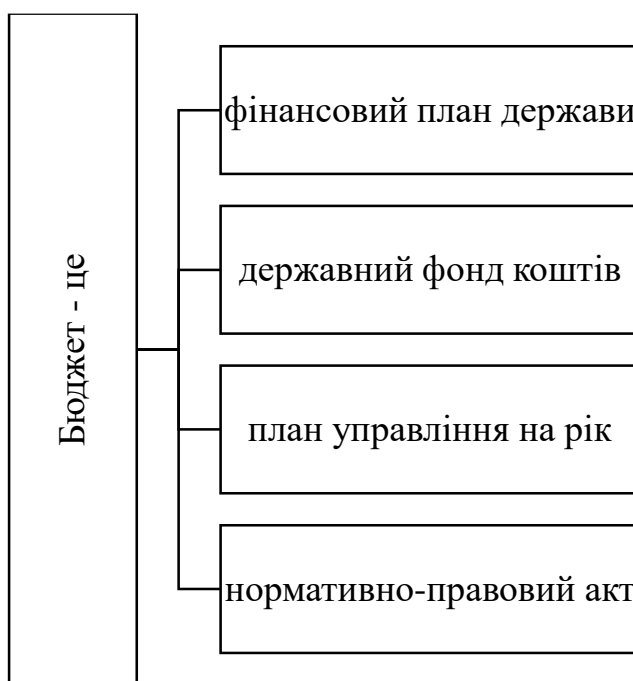

Рис. 1.1. Бюджет як багатогранна категорія

Показники статей бюджету на поточний рік чітко демонструють джерела надходжень та напрямки витрат, що дозволяє зрозуміти, з яких джерел держава отримує доходи та як вони будуть розподілені для фінансування ключових сфер економіки та соціального забезпечення. Таким чином, бюджет виступає як центральний механізм, що забезпечує управління та координацію усіх фінансових ресурсів країни. Він відіграє ключову роль у плануванні та регулюванні державної фінансової політики, адже саме через нього держава

розподіляє свої грошові активи між різними секторами економіки, визначаючи напрямки інвестування, соціальної підтримки та розвитку інфраструктури. Фактично, бюджет є єдиним актом, який забезпечує координацію та розподіл усіх грошових активів країни.

Основними джерелами надходжень до місцевих бюджетів виступають податкові надходження, які включають загальнодержавні податки, закріплені за місцевими бюджетами відповідно до законодавства, місцеві податки та збори, а також частину від загальнодержавних податків, яка передається на місця. Окрім цього, місцеві бюджети отримують доходи від власних ресурсів, які формуються завдяки діяльності підприємств і організацій, що перебувають у комунальній власності територіальних громад [19, С.25; 16, С.41]. Доходи також надходять від плати за послуги, що надаються органами місцевого самоврядування, а також від місцевих запозичень. Співвідношення цих основних джерел доходів у загальній структурі фінансів місцевого рівня є ключовим показником ступеня фінансової незалежності місцевих бюджетів, відображаючи рівень їх самостійності та можливості здійснювати свої функції без зовнішньої фінансової підтримки [30, С.42-43].

Важливість міжбюджетних відносин полягає в їх здатності забезпечити баланс інтересів між різними рівнями влади, сприяти рівномірному розвитку регіонів, а також вирішенню ключових питань, пов'язаних із виконанням державних та місцевих функцій. Вони дозволяють більш ефективно розподіляти фінансові ресурси, направляючи їх на пріоритетні напрями розвитку, а також підвищувати фінансову незалежність і спроможність місцевих бюджетів. Завдяки міжбюджетним трансфертам та іншим механізмам фінансової підтримки місцеві громади отримують додаткові можливості для реалізації соціально-економічних програм, інфраструктурних проєктів та забезпечення належного рівня надання публічних послуг [3, С.143].

Отже, місцевий бюджет – це фінансовий план доходів і витрат, що формується на рівні територіальних громад, міст, районів та областей, з метою забезпечення їх фінансової самостійності та виконання власних повноважень. Він є важливою складовою бюджетної системи України, що працює в межах децентралізаційної реформи.

Функції місцевого бюджету в умовах децентралізації (рис. 1.2).

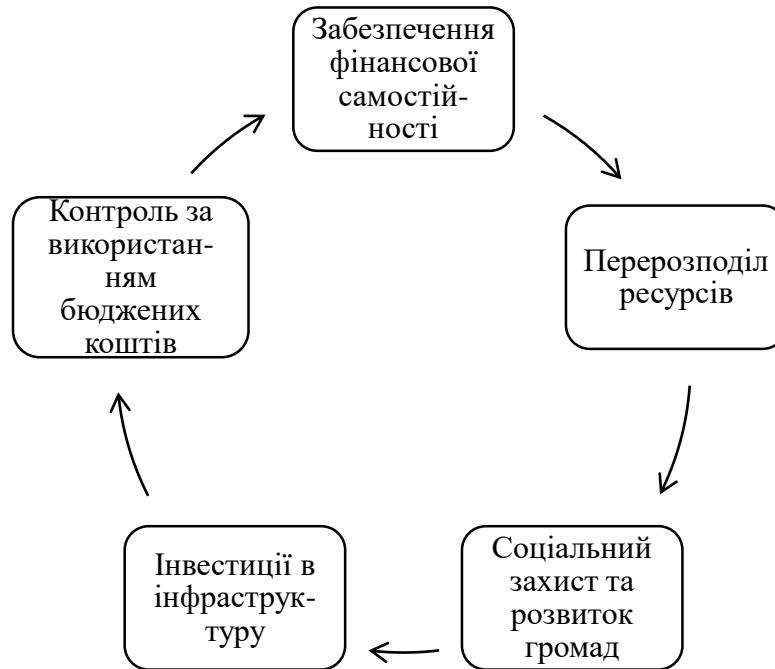

Рис. 1.2. Функції місцевого бюджету в умовах децентралізації

Розглянемо кожну функцію більш детально.

1. **Забезпечення фінансової самостійності.** Децентралізація відкриває широкі можливості для територіальних громад, надаючи їм значно більше повноважень і доступ до фінансових ресурсів, що дозволяє громадам більш ефективно вирішувати місцеві проблеми та розвивати власні економічні та соціальні проєкти. Завдяки такому перерозподілу фінансових та управлінських функцій, громади можуть самостійно планувати свої бюджети, визначати пріоритетні напрями розвитку, зокрема інвестувати кошти в модернізацію

інфраструктури, будівництво нових об'єктів соціальної сфери, покращення доріг, комунальних послуг, освіти, медицини та житлового фонду.

2. Перерозподіл ресурсів. Місцеві бюджети мають важливе значення для забезпечення рівномірного розподілу державних ресурсів, що спрямовуються на стимулювання економічного розвитку менш розвинених або малозабезпечених регіонів. Завдяки місцевим бюджетам, держава може ефективніше перерозподіляти фінансові ресурси на місцевому рівні, забезпечуючи підтримку соціальних програм, інфраструктурних проєктів та розвиток ключових галузей, які потребують фінансування. Це дозволяє зменшувати економічні диспропорції між регіонами, покращуючи рівень життя населення в менш розвинених областях, створюючи нові можливості для працевлаштування, а також сприяючи стабільному соціально-економічному розвитку територій. Крім того, місцеві бюджети є інструментом для вирівнювання бюджетної спроможності різних громад, що дозволяє їм надавати належний рівень послуг і підтримувати інфраструктуру, яка необхідна для підвищення якості життя громадян і залучення інвестицій в економічно слабші регіони.

3. Соціальний захист та розвиток громад. Місцеві бюджети відіграють ключову роль у фінансуванні різноманітних соціально важливих програм, таких як підтримка малозабезпечених верств населення, розвиток освітньої інфраструктури, забезпечення належного рівня охорони здоров'я, а також збереження культурної спадщини та сприяння культурним ініціативам. Це фінансування спрямоване на вирішення конкретних проблем громади, враховуючи її потреби та специфіку.

Наприклад, через місцеві бюджети фінансуються програми соціальної допомоги, які включають адресну матеріальну підтримку сімей з низькими доходами, надання житлових субсидій, а також створення центрів соціального захисту. В освітній сфері, місцеві бюджети забезпечують утримання шкіл,

дитячих садків, закупівлю навчальних матеріалів, модернізацію навчальних закладів та підвищення кваліфікації вчителів. Це, в свою чергу, дозволяє підвищувати якість освіти, сприяючи розвитку молоді та її підготовці до ринку праці.

У сфері охорони здоров'я місцеві бюджети фінансують первинну медико-санітарну допомогу, лікарні та поліклініки, включаючи закупівлю медичного обладнання, оплату праці медичних працівників та реалізацію програм вакцинації. Наприклад, місцева рада може виділити кошти на будівництво сучасного медичного центру, що значно покращить доступність медичних послуг для населення.

Крім того, за рахунок місцевих бюджетів фінансуються культурні заходи та проекти, такі як ремонт і утримання бібліотек, музеїв, будинків культури та організація культурних подій. Такі ініціативи сприяють не тільки розвитку культурного життя громади, але й формуванню національної ідентичності, підтримці культурних традицій і залученню туристів.

4. Інвестиції в інфраструктуру. Зростання фінансових можливостей місцевих громад відкриває нові горизонти для інвестицій у ключові сфери розвитку, зокрема в інфраструктуру. Одним з найважливіших напрямів є модернізація та будівництво місцевих доріг, що забезпечує не лише поліпшення транспортних зв'язків, але й зниження витрат на перевезення товарів і послуг. Це, у свою чергу, робить території більш привабливими для бізнесу, оскільки зростає їхня доступність та конкурентоспроможність.

Крім того, інвестування в комунікаційні мережі, такі як водопостачання, електрику та інтернет, є критично важливим для підвищення якості життя мешканців. Наявність сучасних комунальних послуг сприяє залученню нових підприємств, які, зокрема, потребують надійних постачань ресурсів. Це може призвести до створення нових робочих місць та, відповідно, зростання доходів населення.

Наприклад, у громаді, яка нещодавно отримала додаткові фінансові ресурси через покращення збору податків та залучення інвестицій, були реалізовані проекти з реконструкції місцевих доріг. Після завершення робіт, що включали асфальтування, облаштування тротуарів та освітлення, місцева влада зафіксувала зростання кількості нових бізнесів, які відкрилися в районі. Завдяки поліпшеній інфраструктурі, час доставки товарів скоротився, що позитивно вплинуло на рентабельність місцевих підприємств.

5. Контроль за використанням бюджетних коштів. Децентралізація являє собою важливий процес, який не лише зміщує акцент на місцеві органи влади, але й покладає на них підвищену відповідальність за раціональне та ефективне використання бюджетних коштів. Цей процес сприяє формуванню більш прозорих механізмів фінансування, що, в свою чергу, забезпечує громаді можливість активно контролювати діяльність органів місцевого самоврядування.

В умовах децентралізації органи місцевої влади отримують більше повноважень та ресурсів для прийняття рішень, що стосується розвитку територій, планування та реалізації соціальних, економічних і культурних програм. Однак разом із цими повноваженнями зростає і рівень відповідальності, оскільки місцеві влади повинні демонструвати ефективність своїх дій і звітувати перед громадою за використання бюджетних коштів.

Прозорість у фінансових процесах стає однією з основних цілей децентралізації. Це передбачає відкритий доступ до інформації про бюджет, фінансування проектів, а також детальний звіт про витрати. Громадяни мають можливість слідкувати за тим, як формуються місцеві бюджети, які пріоритети визначаються та які результати досягаються. Завдяки цьому, місцеві органи влади стають більш підзвітними, оскільки громадяни можуть безпосередньо впливати на процеси прийняття рішень, висловлюючи свої потреби і зауваження.

Отже, децентралізація в Україні дозволила зміцнити фінансову базу місцевих бюджетів і забезпечити громади достатніми ресурсами для самостійного розвитку.

1.2. Законодавча база децентралізації в Україні та її вплив на місцеві фінанси

Передумовою впровадження децентралізації місцевого самоврядування в Україні стало затвердження Кабінетом Міністрів України 1 квітня 2014 року Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [27, 29], а також наступного Плану заходів для її реалізації [25]. Ця Концепція була розроблена з урахуванням вимог Європейської хартії місцевого самоврядування та принципів Програми економічних реформ на 2010–2014 роки під назвою «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [31, С.42-43].

Метою даної Концепції є окреслення основних напрямів, механізмів і термінів для формування ефективного місцевого самоврядування та організації влади на територіальному рівні. Це має на меті створення та підтримку комфортного життєвого середовища для громадян, забезпечення високоякісних і доступних публічних послуг, розвиток інститутів прямого народовладдя, а також задоволення потреб населення у всіх сферах життя на відповідних територіях. Важливою метою є узгодження інтересів держави та місцевих громад.

Реалізацію Концепції планувалося здійснити в два етапи: перший етап – підготовчий (2013–2015 роки) та другий – етап впровадження (2015–2020 роки), що сприятиме:

- ✓ підвищенню правової, організаційної та матеріальної спроможності територіальних громад і органів місцевого самоврядування, забезпечуючи їхню

діяльність відповідно до принципів і положень Європейської хартії місцевого самоврядування;

✓ створенню сприятливих правових умов для активної участі населення в процесах прийняття управлінських рішень і розвитку місцевої демократії;

✓ формуванню об'єднаних територіальних громад, здатних самостійно або за допомогою органів місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення;

✓ створенню умов для соціально-економічного розвитку територіальних громад, зокрема об'єднаних, для підвищення якості життя їх жителів [7; 29].

Реформа місцевого самоврядування та організації влади на регіональному рівні повинна ґрунтуватися на основі Конституції України, законодавчих актів країни, а також положень Європейської хартії місцевого самоврядування.

У таблиці 1.1. наведемо нормативно-правові засади реформи децентралізації в Україні.

Таблиця 1.1 - Нормативно-правові засади реформи децентралізації в Україні

Нормативно-правові засади реформи децентралізації	Результати
<i>Перший етап децентралізації</i>	
Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [27].	Розробка ключового пакету нового законодавства.
План заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування [25].	Впровадження поправок до Бюджетного та Податкового кодексів України.
Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [23].	Спрямований на створення 982 об'єднаних територіальних громад.
Закон «Про співробітництво територіальних громад» [26].	Надає можливість розв'язувати спільні проблеми громад шляхом кооперації.
Закон «Про засади державної регіональної політики» [24].	Зростання підтримки регіонального розвитку та інфраструктури громад.
Пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг.	Делегування повноважень органам управління на місцевому рівні та оптимізація надання адміністративних послуг.

<i>Другий етап децентралізації</i>	
Адміністративно-територіальний устрій базового рівня.	Створено 1469 територіальних громад, які покривають всю територію України.
Постанова № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів» [28].	Ліквідовано 490 районів і залишилось 136 районів.
Постанова № 3809 «Про призначення місцевих виборів» [21].	Місцеві вибори відбулися 25 жовтня 2020 р. на новій територіальній основі.
Зміни до виборчого законодавства.	Удосконалення виборчого процесу для новоутворених районів та громад.
Подальший розвиток законодавчої бази.	Нові закони про адміністративно-територіальний устрій, службу в органах місцевого самоврядування, державний нагляд, місцевий референдум та оновлені закони про місцеве самоврядування та місцеві державні адміністрації.
Зміни до Конституції України [13].	Перегляд Конституції з метою внесення змін для зміцнення децентралізації та подальшого розвитку реформи.

Узагальнено на основі джерела: [22].

У період з 2020 по 2021 рік Кабінет Міністрів України визнав реформу децентралізації однією з ключових, що сприяло формуванню базового рівня місцевого самоврядування. У червні 2020 року Уряд затвердив нову адміністративно-територіальну структуру, яка включала створення 1469 територіальних громад, що охоплюють усю територію України. У липні того ж року Верховна Рада України ухвалила рішення про ліквідацію 490 старих районів і утворення 136 нових.

Місцеві вибори, які відбулися на новій територіальній основі в жовтні 2020 року, стали надійною основою для подальшого розвитку реформ у сфері місцевого самоврядування. Це, в свою чергу, сприяло активізації змін у різних секторах, таких як охорона здоров'я, освіта, культура, соціальні послуги, енергоефективність та інші.

Таким чином, реалізація реформи децентралізації за останні роки істотно вплинула на збільшення фінансових ресурсів і фінансової спроможності територіальних громад, що сприяло зміцненню їх загального потенціалу.

Проте, незважаючи на прогрес у децентралізації, повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року викликало низку серйозних проблем для держави та місцевих громад. Серед них можна виділити ушкодження інфраструктури, включаючи енергетичні об'єкти, виселення населення та загальне скорочення чисельності жителів, особливо серед осіб працездатного віку. Руйнування підприємств призвело до значного зниження економічного потенціалу, що, у свою чергу, матиме серйозні негативні наслідки для розвитку територіальних громад у майбутньому.

Однак для подальшого вдосконалення законодавчої основи реформи необхідно ухвалити низку важливих нормативно-правових актів. Серед них ключовими є визначення принципів адміністративно-територіального устрою України, регулювання службової діяльності в органах місцевого самоврядування, контроль за законністю рішень цих органів, організація місцевих референдумів, а також оновлення законодавства, що стосується місцевого самоврядування та місцевих державних адміністрацій.

Важливим етапом реформи децентралізації є розмежування повноважень між різними рівнями управління на основі принципу субсидіарності. Це дає можливість громадянам активніше впливати на діяльність місцевої влади та брати участь у процесі ухвалення рішень. Завершальним етапом реформи є внесення змін до Конституції, що стане важливим кроком у фіналізації процесу децентралізації та її подальшого розвитку [22].

Відповідно до Дорожньої карти децентралізації [6] територіальна громада повинна бути (рис. 1.3):

- спроможна;
- багата;
- інклюзивна;
- прозора;
- інтегрована.

Спроможна територіальна громада є однією з основних цілей децентралізації в Україні. Це поняття охоплює не лише фінансову спроможність, а й організаційні, адміністративні, соціальні та інфраструктурні аспекти, які дозволяють громаді ефективно виконувати свої функції і задовольняти потреби населення.

Рис. 1.3. Територіальна громада відповідно до Дорожньої карти децентралізації

На нашу думку, в рамках Дорожньої карти децентралізації, доцільно виділити кілька основних напрямків для подальшого розвитку реформи децентралізації:

I. Адміністративно-організаційний – цей напрямок передбачає завершення розподілу повноважень та реалізацію реформ на практиці;

II. Законодавчий – цей аспект включає систематизацію законодавства, що необхідно для завершення реформи.

Стратегія розвитку місцевого самоврядування на найближчі роки повинна зосереджуватися на певних цілях (рис. 1.4).

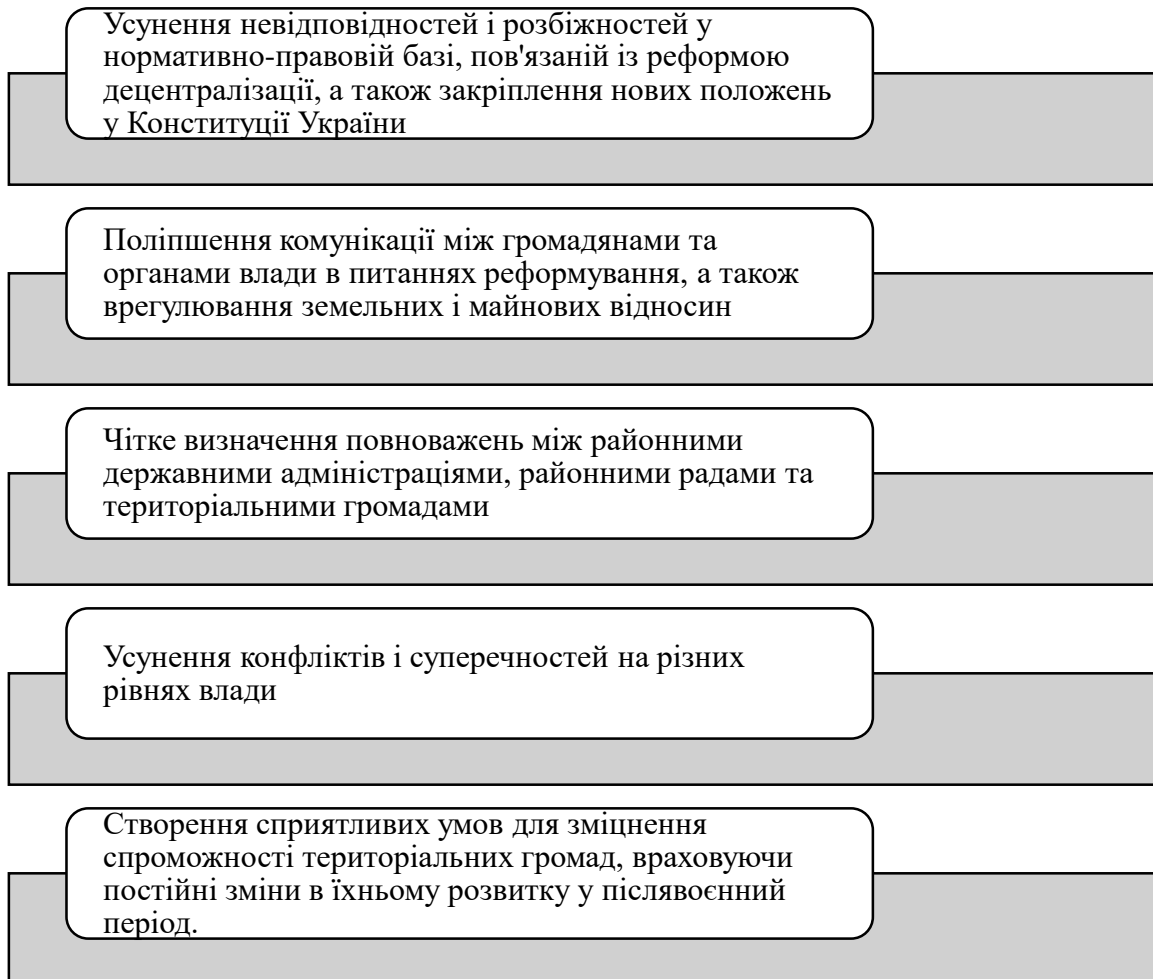

Рис. 1.4. Стратегія розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації

Отже, для успішного продовження реформи децентралізації необхідно забезпечити системний підхід до врегулювання нормативно-правової бази, закріпивши ключові положення в Конституції України. Важливо також підвищити рівень комунікації між громадянами та владою для прозорого та ефективного управління, а також вирішити земельно-майнові питання. Чіткий розподіл повноважень між різними рівнями влади допоможе уникнути конфліктів та забезпечить гармонійне функціонування системи. Крім того,

створення умов для зміцнення територіальних громад стане фундаментом для їх сталого розвитку, особливо в післявоєнний період, враховуючи сучасні виклики.

1.3. Основні принципи формування місцевих бюджетів

Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації в Україні базується на певних принципах, які забезпечують ефективне управління фінансами на місцевому рівні (рис. 1.5).

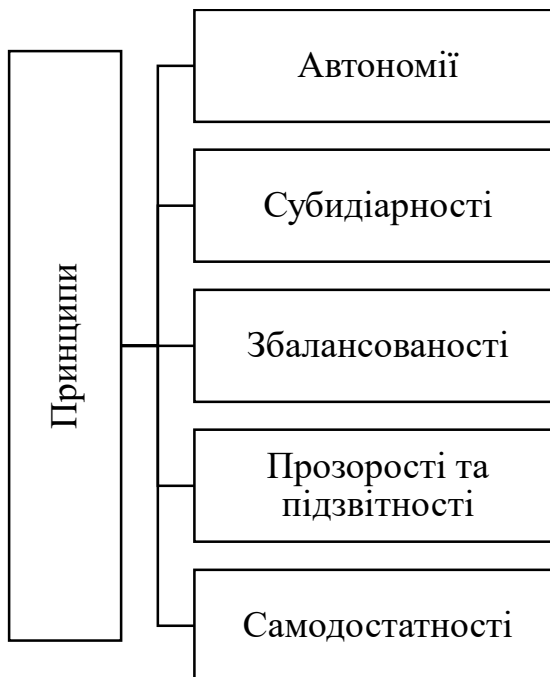

Рис. 1.5. Принципи формування місцевих бюджетів

Щодо принципу автономії, то місцеві органи влади мають право самостійно визначати пріоритети використання бюджетних коштів відповідно до потреб територіальної громади. Цей принцип сприяє підвищенню відповідальності місцевої влади за управління фінансовими ресурсами та покращує ефективність їх використання.

Рава-Руська міська рада, маючи автономію, самостійно вирішує, на які проекти розвитку (ремонт доріг, модернізація шкіл або створення інфраструктурних об'єктів) виділяти кошти з місцевого бюджету.

Принцип субсидіарності заключається у рішенні щодо фінансування тих чи інших проектів або програм, які повинні прийматися на найнижчому рівні влади, на якому це можливо, що дозволяє більш точно враховувати місцеві потреби та особливості. Тому органи місцевого самоврядування вирішують питання благоустрою, адже вони найкраще розуміють потреби населення в покращенні житлової інфраструктури.

Важливим є принцип збалансованості, адже доходи та витрати місцевих бюджетів повинні бути збалансовані, що дозволяє забезпечити стійкість фінансової системи на місцевому рівні. Якщо доходів недостатньо для фінансування всіх запланованих витрат, органи місцевого самоврядування мають вжити заходів для оптимізації бюджетних видатків. У разі дефіциту доходів Рава-Руська міська рада може зменшити фінансування другорядних програм або ініціювати заходи для залучення додаткових джерел доходів, таких як інвестиції або туристичний збір.

Формування та використання місцевого бюджету повинно бути відкритим для громадськості, що дозволяє контролювати ефективність використання коштів та знижує рівень корупції. Місцеві органи мають регулярно звітувати про витрати та надходження. Як приклад, Рава-Руська міська рада публікує на офіційному сайті всі рішення щодо бюджетних витрат, що дозволяє місцевим жителям контролювати їх ефективність.

І останній принцип, це принцип самодостатності. Місцеві бюджети повинні максимально базуватися на власних доходах, що стимулює місцеву владу до економічного розвитку територій, залучення інвестицій і створення нових робочих місць, які сприятимуть збільшенню податкових надходжень.

Рава-Руська міська рада розробляє стратегію залучення туристів, що дозволяє збільшити доходи від туристичного збору та покращити фінансову ситуацію в громаді.

Таким чином, основні принципи формування місцевих бюджетів, зокрема автономія, субсидіарність, збалансованість, прозорість та самодостатність, дозволяють місцевим громадам ефективно розпоряджатися фінансами та забезпечувати стійкий розвиток регіону.

1.4. Роль державної підтримки у формуванні бюджетів громад

Державна підтримка відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової стійкості місцевих бюджетів, особливо в умовах децентралізації та реформування бюджетної системи України. Основні аспекти державної підтримки в цьому контексті полягають у наступних ключових напрямках (рис. 1.6).

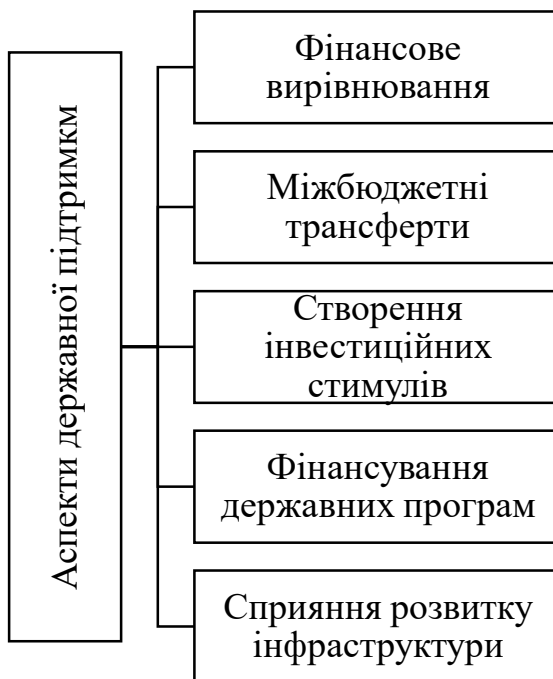

Рис. 1.6. Основні аспекти державної підтримки у формуванні бюджетів громади

Державна підтримка виступає важливим механізмом фінансового вирівнювання між багатшими та менш забезпеченими громадами, який сприяє забезпеченню соціально-економічної рівноваги на національному рівні. Це явище базується на принципі солідарності, де держава спрямовує частину фінансових ресурсів від економічно сильніших регіонів до тих, хто потребує підтримки через обмежений економічний потенціал або несприятливі умови розвитку. Такий підхід допомагає зменшити диспропорції в регіональному розвитку, сприяючи забезпеченню рівних умов для всіх громадян країни.

Процес фінансового вирівнювання включає перерозподіл коштів через механізми трансфертів, субвенцій, дотацій та інших форм бюджетної підтримки. Це дозволяє менш розвиненим громадам компенсувати брак власних доходів, необхідних для фінансування базових соціальних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, інфраструктура та житлово-комунальні послуги. Державні трансферти дозволяють згладжувати нерівність у доходах між громадами, підвищуючи їхню здатність виконувати свої обов'язки перед населенням.

Завдяки таким інструментам менш розвинені громади отримують додаткові ресурси для забезпечення мінімальних стандартів життєдіяльності, що гарантує населенню доступ до життєво необхідних послуг, незалежно від економічного стану конкретного регіону. Наприклад, дотації на вирівнювання можуть бути спрямовані на покриття витрат на охорону здоров'я, освіту та соціальні програми, що особливо актуально в депресивних регіонах, де податкові надходження не можуть забезпечити повноцінне фінансування цих сфер.

Важливо, що така підтримка не лише покриває поточні потреби, але й створює передумови для майбутнього розвитку менш забезпечених громад. Отримані кошти можуть бути інвестовані у розвиток інфраструктури, стимулювання місцевого підприємництва, модернізацію соціальних об'єктів, що сприятиме довгостроковому економічному зростанню. Це, в свою чергу,

дозволить громадам у перспективі досягти більшої фінансової самостійності та зменшити свою залежність від державних трансфертів.

Важливим інструментом державної підтримки місцевих бюджетів є міжбюджетні трансферти, зокрема субвенції та дотації вирівнювання. Міжбюджетні трансферти дозволяють забезпечити фінансову рівновагу між громадами різного економічного потенціалу та сприяють ефективному виконанню місцевими органами влади своїх функцій.

Субвенції надаються для реалізації конкретних цілей або проектів, що мають пріоритетне значення для соціально-економічного розвитку територіальних громад. Це можуть бути кошти, спрямовані на фінансування соціальних програм, таких як допомога малозабезпеченим сім'ям, підтримка освітніх та медичних закладів, забезпечення житлово-комунальних послуг. Крім того, субвенції часто використовуються для розвитку інфраструктури, зокрема будівництва або ремонту доріг, шкіл, лікарень, водопостачальних систем тощо. Основною метою субвенцій є цільове використання коштів для вирішення конкретних завдань, що дозволяє державі ефективно впливати на регіональний розвиток та підвищувати рівень життя населення в громадах.

Дотації вирівнювання є іншим важливим видом міжбюджетних трансфертів, які спрямовуються на підтримку фінансово слабких громад. Ці дотації надаються тим територіям, які не мають достатніх власних доходів для покриття основних бюджетних витрат, таких як заробітна плата працівників бюджетної сфери, соціальні виплати, утримання комунальної інфраструктури тощо. Метою дотацій вирівнювання є забезпечення базових потреб та гарантій для громад, незалежно від рівня їхнього економічного розвитку, що сприяє збереженню соціальної стабільності в країні. Це дозволяє вирівняти дисбаланс між громадами з різними фінансовими можливостями, зменшити нерівність у доступі до базових послуг і забезпечити мінімальні соціальні стандарти для всіх громадян.

Загалом, міжбюджетні трансферти є важливим елементом державної політики, спрямованої на підтримку регіонального розвитку та соціальної справедливості. Завдяки субвенціям та дотаціям вирівнювання держава сприяє розвитку інфраструктури, забезпеченню соціального захисту та підтримці фінансової спроможності місцевих бюджетів, що є важливим для сталого розвитку країни в умовах децентралізації.

Державна підтримка допомагає створювати стимули для інвестування в регіони, що сприяє розвитку місцевих економік та підвищенню власних доходів громад. Це досягається через систему фінансових інструментів і програм, які держава реалізує з метою активізації економічної діяльності на регіональному рівні. Зокрема, державна підтримка може полягати у наданні податкових пільг для інвесторів, субсидування капіталовкладень, гарантуванні кредитів для бізнесу, а також через пряме фінансування стратегічних проектів. Такий підхід дозволяє знизити бар'єри для бізнесу та підвищити привабливість території для нових інвестицій.

Інвестування в інфраструктуру відіграє ключову роль у розвитку місцевих громад. Будівництво та модернізація доріг, мостів, енергетичних мереж, комунікаційних систем створюють базу для економічного зростання, покращують доступність регіонів для зовнішніх інвесторів і полегшують розвиток підприємництва. Інфраструктурні проекти, підтримувані державою, сприяють створенню нових виробничих і логістичних центрів, що, в свою чергу, залучає бізнес і дозволяє збільшити надходження до місцевих бюджетів через податки та збори.

Окрім інфраструктури, державна підтримка також спрямовується на розвиток бізнесу, зокрема через програми підтримки малого та середнього підприємництва. Це може включати гранти для стартапів, пільгові кредити, консультаційні послуги для підприємців, що сприяє розширенню економічної активності в громадах. Завдяки цьому місцеві підприємства стають більш

конкурентоспроможними, створюють нові робочі місця та збільшують свій внесок у розвиток регіональної економіки.

Соціальні програми також відіграють важливу роль у стимулюванні економічного розвитку. Державна підтримка у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального захисту підвищує якість життя населення, що стимулює зростання продуктивності праці та соціальну стабільність. Інвестиції в людський капітал дозволяють громадам забезпечувати кращу підготовку кадрів для місцевих підприємств, що сприяє зростанню ефективності бізнесу і підвищенню доходів.

Тому, державна підтримка є потужним інструментом, що допомагає громадам залучати інвестиції, створювати нові робочі місця, збільшувати податкові надходження та зменшувати залежність від державних трансфертів. Це сприяє поступовому переходу до фінансової самодостатності місцевих бюджетів і створенню передумов для сталого розвитку територій.

У деяких випадках держава повністю фінансує певні програми, реалізація яких є важливою для стратегічного розвитку регіонів, а також для забезпечення національної стабільності та економічного зростання. Це фінансування часто спрямовується на ключові сектори, які потребують модернізації та підтримки для забезпечення рівномірного розвитку по всій території країни, особливо у відсталих або кризових регіонах. Зокрема, такі програми можуть охоплювати сфери освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, а також масштабні інфраструктурні проекти загальнодержавного значення.

Держава інвестує значні кошти в освіту, оскільки розвиток людського капіталу є основою для економічного прогресу - це як будівництво та модернізацію шкіл, так і фінансування програм підвищення кваліфікації вчителів, впровадження новітніх технологій у навчальний процес, розширення доступу до освіти для населення в сільських або віддалених районах.

Держава може фінансувати програму будівництва нових шкіл або реконструкції навчальних закладів у регіонах із високою потребою в оновленні

освітньої інфраструктури. Це також включає впровадження цифрових технологій у навчальних закладах, що сприяє модернізації освітнього процесу.

Охорона здоров'я є критично важливим напрямком державної підтримки, особливо в умовах демографічних викликів або пандемій. Держава може повністю фінансувати будівництво нових медичних установ, закупівлю сучасного медичного обладнання, розвиток програм телемедицини, а також підготовку медичних кадрів для підвищення рівня доступу до якісних медичних послуг у регіонах.

Будівництво сучасних лікарень та медичних центрів, повністю профінансованих державою, у регіонах, де рівень медичних послуг є недостатнім, дозволяє зменшити нерівність у доступі до медичної допомоги між різними частинами країни.

Державні програми соціального захисту спрямовані на підтримку найбільш уразливих категорій населення, таких як малозабезпечені сім'ї, пенсіонери, інваліди, та постраждали від війни чи природних катастроф. Держава повністю фінансує виплату соціальних допомог, субсидій на оплату комунальних послуг, а також реалізацію програм підтримки безробітних та інші форми соціальної підтримки.

Запровадження програм державної допомоги для внутрішньо переміщених осіб, що постраждали внаслідок військового конфлікту, забезпечує їх житлом, виплатами на проживання та доступом до соціальних і медичних послуг.

Масштабні інфраструктурні проєкти, такі як будівництво доріг, мостів, аеропортів, енергетичних об'єктів, водо- та газопостачальних систем, є важливими для економічної інтеграції регіонів і підвищення їхнього економічного потенціалу. Вони створюють сприятливі умови для інвестицій, розвитку бізнесу та покращення якості життя населення.

Держава може фінансувати будівництво нової автодороги або залізничної магістралі, що з'єднає важливі промислові центри з віддаленими регіонами,

сприяючи розвитку економіки та покращенню транспортної інфраструктури країни.

Таким чином, державне фінансування цих програм є основою для досягнення стійкого розвитку регіонів, підвищення рівня життя населення, а також зменшення соціально-економічних диспропорцій між різними територіями країни.

Державні інвестиції в інфраструктурні проекти також відіграють важливу роль у підвищенні фінансової спроможності місцевих громад, оскільки вони створюють необхідні умови для економічного зростання та підвищення добробуту населення. Покращення транспортної, соціальної та комунальної інфраструктури сприяє не лише підвищенню якості життя мешканців, але й значно стимулює економічну активність у регіоні.

Розвиток транспортної інфраструктури (будівництво та ремонт доріг, мостів, залізничних вузлів) відкриває нові можливості для підприємств та сприяє зменшенню витрат на логістику, підвищуючи конкурентоспроможність місцевих бізнесів. Це створює сприятливі умови для залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій, оскільки доступ до регіону та ефективність перевезень є ключовими факторами для підприємців. Відкриття нових індустріальних зон, покращення доступу до ринків збуту та створення логістичних центрів сприяє зростанню податкових надходжень, що напряму відображається на доходах місцевих бюджетів.

Розвиток соціальної інфраструктури (школи, лікарні, культурні та спортивні об'єкти) стимулює зростання людського капіталу, що є невід'ємною складовою економічного розвитку. Здорове та освічене населення має більше можливостей для продуктивної зайнятості, що збільшує сукупний економічний потенціал громади. Крім того, якісні соціальні послуги приваблюють нових жителів та підвищують інвестиційну привабливість регіону. Це в свою чергу

впливає на збільшення доходів місцевих бюджетів, оскільки зростає кількість платників податків та розширюється база доходів.

Розвиток комунальної інфраструктури (водопостачання, енергозабезпечення, системи відведення та обробки стоків) також має критичне значення для покращення умов життя населення та ефективної роботи бізнесу. Відновлення та модернізація комунальних мереж дозволяє знизити операційні витрати, забезпечити стабільне постачання ресурсів і зменшити екологічний тиск на регіон. Така модернізація створює нові робочі місця під час виконання проєктів, що також збільшує надходження до місцевих бюджетів через податкові платежі.

Окрім цього, державні інвестиції в інфраструктуру часто виступають каталізатором для розвитку приватного сектору, оскільки покращена інфраструктура знижує ризики для інвесторів та підвищує рентабельність інвестицій у регіоні. Це сприяє створенню нових підприємств, зростанню зайнятості, підвищенню добробуту населення та, відповідно, збільшенню доходів місцевих бюджетів через сплату податків та зборів.

Таким чином, державні інвестиції в інфраструктурні проєкти є ключовим чинником підвищення фінансової спроможності місцевих громад, оскільки вони забезпечують не тільки короткостроковий економічний ефект у вигляді нових робочих місць і надходжень до бюджету, але й довгостроковий розвиток регіону через залучення інвестицій, збільшення економічної активності та зростання якості життя населення.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ РАВА-РУСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

2.1. Характеристика економічного потенціалу Рава-Руської громади

Рава-Руська громада, розташована в Львівській області України, має унікальний економічний потенціал, який визначається її географічним положенням, ресурсами, соціальною структурою та історичним розвитком.

Рава-Руська міська рада Львівського району Львівської області виконує функції органу місцевого самоврядування, представляючи інтереси місцевих громад і реалізуючи від їх імені завдання та повноваження, передбачені Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами. Основною метою діяльності ради є захист прав і свобод громадян, задоволення їхніх потреб у галузях освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту, забезпечення благоустрою території громади та в інших важливих сферах.

Основні напрями діяльності Рава-Руської міської ради включають:

- забезпечення освітнього процесу, оскільки в громаді функціонують 17 дошкільних закладів, 10 закладів загальної середньої освіти та 1 професійно-технічний заклад. На фінансування цих установ у 2023 році передбачено 163,5 млн грн;
- сфера охорони здоров'я охоплює 2 заклади: Центр первинної медико-санітарної допомоги та Рава-Руську центральну районну лікарню, для яких у 2023 році заплановано 112,5 млн грн;
- культурна діяльність представлена 10 закладами, серед яких: міська централізована бібліотечна система, районний історико-краєзнавчий музей, центр народної творчості та культурних інновацій, міська публічна бібліотека та 8 інших закладів культури селищної ради. На їх підтримку у 2023 році виділено 45 млн грн;

- соціальний захист надається через 2 установи: Рава-Руську міську раду та районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, на які у 2023 році передбачено 70 млн грн;
- благоустрій території громади, на який у 2023 році виділено 100 млн грн, що спрямовуються на ремонт доріг, тротуарів, встановлення освітлення, озеленення, а також на будівництво та відновлення дитячих майданчиків й інших об'єктів інфраструктури.

Основні аспекти, що формують економічний потенціал громади, можна розглядати в кількох ключових напрямках.

I. м. Рава-Руська знаходиться на прикордонній території України, що забезпечує вигідне стратегічне становище для розвитку міжнародної торгівлі та співпраці з сусідніми країнами, такими як Польща. Це сприяє залученню іноземних інвестицій, розвитку логістичних послуг та створенню нових робочих місць.

II. Громада має доступ до природних ресурсів, які можуть бути використані для розвитку сільського господарства, лісового господарства та промисловості. Сільське господарство, зокрема, є важливим сектором економіки громади, оскільки тут вирощуються різноманітні сільськогосподарські культури та розвивається тваринництво.

III. Рава-Руська громада має досить кваліфіковану робочу силу, що дозволяє забезпечити потреби місцевих підприємств. Освіта та професійна підготовка населення є важливими чинниками для підтримки конкурентоспроможності регіону.

IV. Наявність розвинутої транспортної інфраструктури, включаючи автомобільні дороги та залізничні сполучення, сприяє зручному доступу до інших регіонів та підвищує логістичну привабливість громади. Розвиток соціальної інфраструктури (освіта, охорона здоров'я, культурні заклади) також відіграє важливу роль у покращенні якості життя населення.

V. Рава-Руська громада має потенціал для розвитку малого та середнього бізнесу, що може позитивно вплинути на економічну ситуацію в регіоні. Підприємства, що займаються переробкою сільськогосподарської продукції, легка промисловість та торгівля, мають можливості для зростання та створення нових робочих місць.

VI. Наявність природних ресурсів і екологічно чистих територій може стати основою для розвитку екотуризму та агротуризму, що сприятиме залученню інвестицій і розширенню економічної бази громади.

VII. Фінансовий потенціал Рава-Руської громади також визначається можливостями залучення державних дотацій, грантів та інвестицій для розвитку інфраструктури та соціальних програм, що позитивно вплине на загальний економічний стан громади.

Узагальнюючи, економічний потенціал Рава-Руської громади визначається поєднанням природних, трудових та фінансових ресурсів, географічного положення та соціальної інфраструктури. Використання цих можливостей у комплексі забезпечує сталий розвиток громади, покращує якість життя населення та збільшує фінансові надходження до місцевого бюджету.

Бюджетний процес у Рава-Руській міській раді складається з низки етапів (рис. 2.1).

На етапі підготовки бюджетного процесу здійснюється визначення прогнозованого обсягу доходів бюджету, що формується шляхом залучення податкових і неподаткових надходжень, доходів від об'єктів комунальної власності, а також інших джерел. Після цього визначаються бюджетні видатки, які спрямовуються на фінансування діяльності органів місцевого самоврядування, закладів освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення тощо.

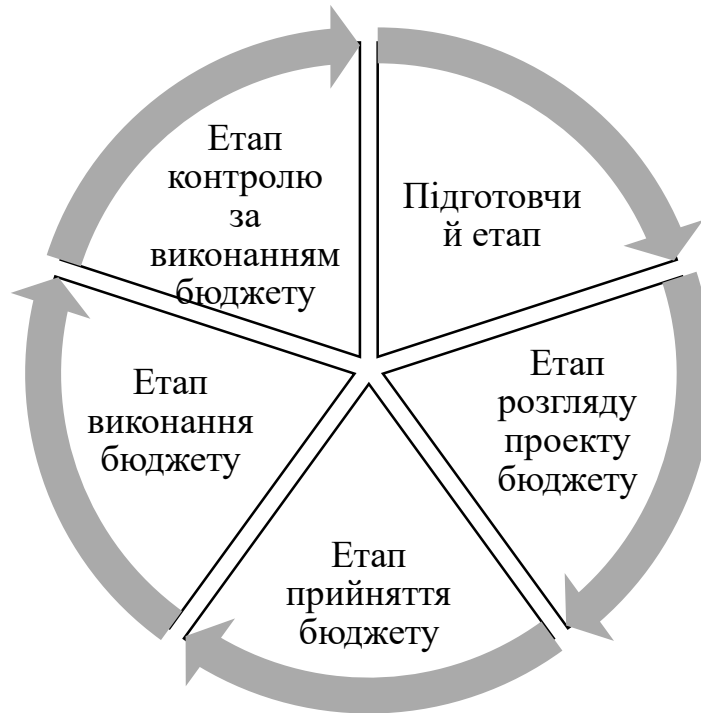

Рис. 2.1. Етапи формування бюджетного процесу у Рава-Руській міській раді

Наступним кроком є затвердження бюджетної резолюції, яка є ключовим документом, що окреслює основні орієнтири бюджетної політики на визначений період. Проект бюджету вноситься на розгляд постійної комісії міської ради з питань бюджету та фінансів, де аналізуються такі аспекти:

- обґрунтування обсягів доходної частини бюджету;
- обґрунтування обсягів видаткової частини;
- відповідність проекту бюджету положенням бюджетної резолюції.

Після обговорення комісією, проект бюджету подається на засідання міської ради для подальшого розгляду, внесення змін і ухвалення фінального рішення. Прийняте рішення щодо бюджету є обов'язковим для виконання всіма органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, що функціонують на території Рава-Руської міської територіальної громади, і затверджується на сесії міської ради.

Забезпечення виконання бюджету покладається на виконавчий комітет міської ради, який реалізує свої функції шляхом:

- ✓ підготовки та затвердження кошторисів для бюджетних установ;
- ✓ здійснення бюджетних видатків;
- ✓ контролю за виконанням фінансового плану.

Ключовою складовою процесу є контроль за реалізацією бюджету, який здійснює контрольно-ревізійна комісія міської ради. Вона здійснює нагляд через:

- ✓ проведення як запланованих, так і позапланових перевірок;
- ✓ аналіз звітів щодо виконання бюджету;
- ✓ надання офіційних висновків про відповідність виконання бюджету.

З 2023 року в Рава-Руській громаді впроваджено механізм громадського бюджету, що є важливим нововведенням. Цей інструмент надає мешканцям можливість брати участь у розподілі місцевих фінансів через подання проєктів для розвитку громади та голосування за них. На реалізацію таких проєктів у 2023 році було передбачено 1,5 млн грн.

Отже, бюджетний процес у Рава-Руській міській раді відзначається прозорістю та демократичністю, надаючи мешканцям можливість активної участі в його формуванні та виконанні.

2.2. Структура доходів і видатків бюджету Рава-Руської міської ради

Аналіз структури доходів і видатків бюджету Рава-Руської міської ради є важливим для розуміння ефективності фінансового управління на місцевому рівні. Формування бюджету, як ключового фінансового документа, забезпечує необхідні ресурси для виконання місцевих функцій та надання послуг громаді. Вивчення структури доходів дозволяє оцінити основні джерела надходжень, включаючи податкові і неподаткові платежі, дотації та субвенції, що є основою

для фінансової стійкості громади. З іншого боку, аналіз видаткової частини дає змогу оцінити пріоритетні напрями використання бюджетних коштів, такі як фінансування соціальних, інфраструктурних та адміністративних потреб. Розуміння балансу між доходами та видатками є необхідним для забезпечення збалансованого розвитку громади, а також для розробки стратегій подальшого вдосконалення бюджетного процесу.

Варто зазначити, що частка місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету, без урахування трансфертів, демонструє зростання протягом 2021-2023 років (рис. 2.2).

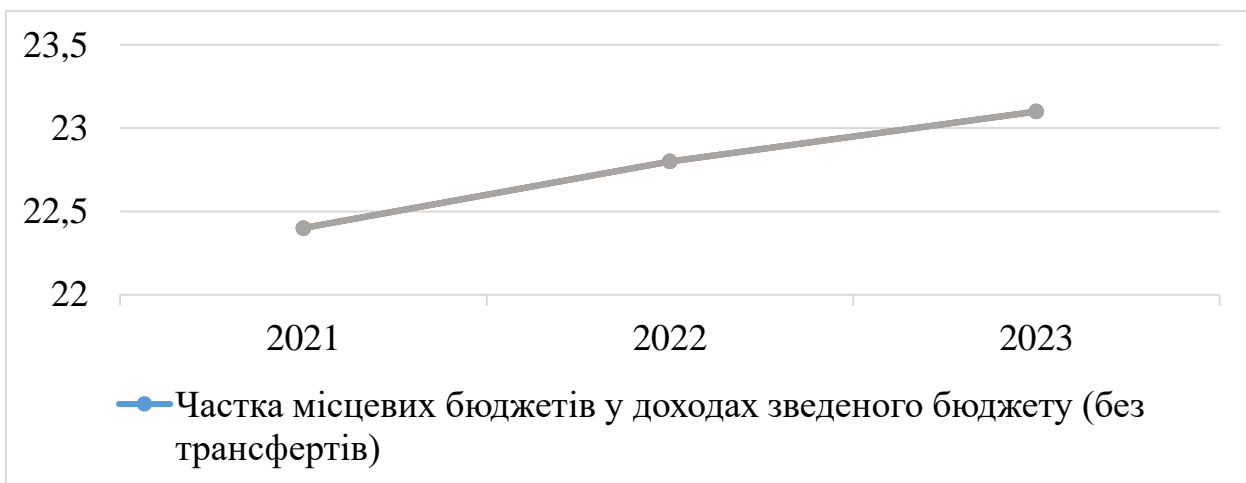

Рис. 2.2. Частка місцевих бюджетів у загальних доходах зведеного бюджету без урахування трансфертів

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

Як видно з діаграми, частка місцевих бюджетів у структурі доходів зведеного бюджету, за винятком трансфертів, за останні три роки демонструє поступове збільшення. У 2021 році вона становила 22,4%, у 2022 році зросла до 22,8%, а у 2023 році досягла 23,1%. На нашу думку, таке підвищення зумовлене кількома факторами, зокрема:

- зростанням надходжень до місцевих бюджетів, особливо податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). У 2022 році місцеві бюджети отримали 269,1 млрд грн ПДФО, що на 46,1 млрд грн перевищує показники 2021 року;
- скороченням міжбюджетних трансфертів з державного бюджету. У 2022 році обсяг цих трансфертів до місцевих бюджетів зменшився до 114,6 млрд грн, що на 4,5 млрд грн менше порівняно з 2021 роком.

Незважаючи на позитивну динаміку частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті, вона все ще залишається порівняно низькою через значну залежність місцевих бюджетів від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету.

Доходи місцевого бюджету формуються насамперед із таких ключових податкових надходжень, як:

1. податок на доходи фізичних осіб (ПДФО);
2. податок на прибуток підприємств;
3. рентна плата;
4. акцизний збір.

Окрім цього, до джерел доходів міської ради належать податок на майно (включаючи плату за землю), податок на нерухоме майно, яке не стосується земельних ділянок, транспортний податок, єдиний податок, збір за паркування та туристичний збір.

На рисунку 2.3 представлено структуру податкових надходжень місцевого бюджету за видами економічної діяльності.

З графіка видно, що більша частина податкових доходів міська рада формує за рахунок сектора державного управління та оборони, який становить 15,7%. Це, безумовно, пов'язано зі значним зростанням виплат для військовослужбовців.

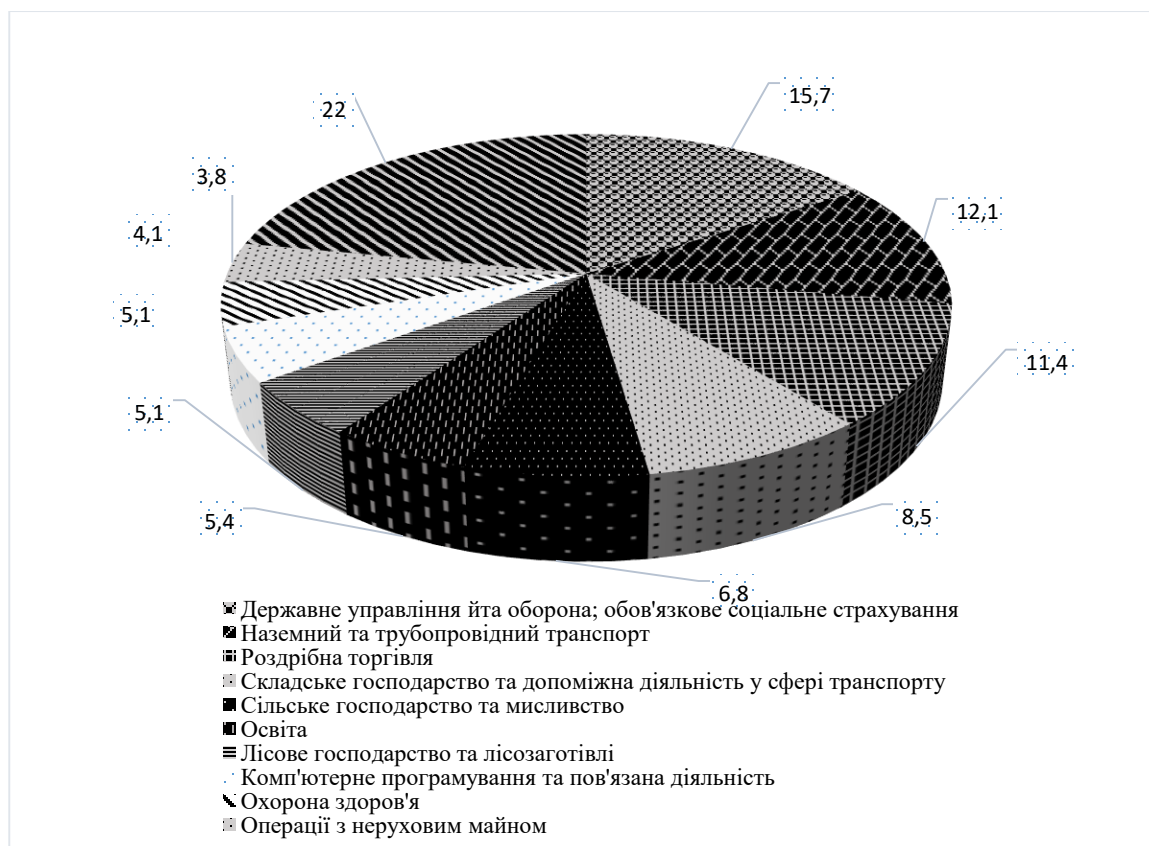

Рис. 2.3. Структура податкових надходжень до місцевого бюджету за різними видами економічної діяльності у 2023 році

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

У Рава-Руській громаді будівництво та лісове господарство виступають найпотужнішими напрямками економічної діяльності. Ці галузі забезпечують найбільше робочих місць і характеризуються найвищим рівнем середньої заробітної плати серед усіх секторів. Завдяки цьому, будівництво та лісове господарство не лише сприяють зайнятості населення, але й суттєво впливають на загальний добробут громади, формуючи економічну стабільність та розвиток регіону.

Для проведення аналізу доходів Рава-Руської міської ради ми звернемося до даних, представлених у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Доходи Рава-Руської міської ради за період з 2021 по 2023 роки, тис. грн [1]

Види доходу	2021 р.	2022 р.	2023 р.	%, 2023 р. до 2021 р.
Податкові надходження	101539	123615	144220	42,0
Неподаткові надходження	5352	7717	15030	180,8
Офіційні трансферти	129632	119739	131418	1,3
Разом	236523	251071	290668	22,8

Аналізуючи таблицю, яка відображає доходи Рава-Руської міської ради за 2021–2023 роки, можна сказати, що податкові надходження зросли до 144220 гривень (42,0 %), що свідчить про підвищення ефективності податкової політики або зростання економічної активності в регіоні.

Неподаткові надходження показали вражаюче зростання з 5352 гривень у 2021 році до 15030 гривень у 2023 році, що становить 180,8%, що вказує про активізацію джерел доходу, які не пов'язані з податками, і може вказувати на розширення ініціатив у сфері збору непрямих доходів.

Офіційні трансферти також зросли до 131418 гривень, це говорить про стабільність або певні зміни в політиці фінансування з державного бюджету.

Таким чином, аналіз доходів Рава-Руської міської ради за три роки демонструє значне зростання як податкових, так і неподаткових надходжень, в той час як офіційні трансферти залишаються відносно стабільними. Ці результати можуть свідчити про зростаючу економічну активність у регіоні та ефективність управлінських рішень.

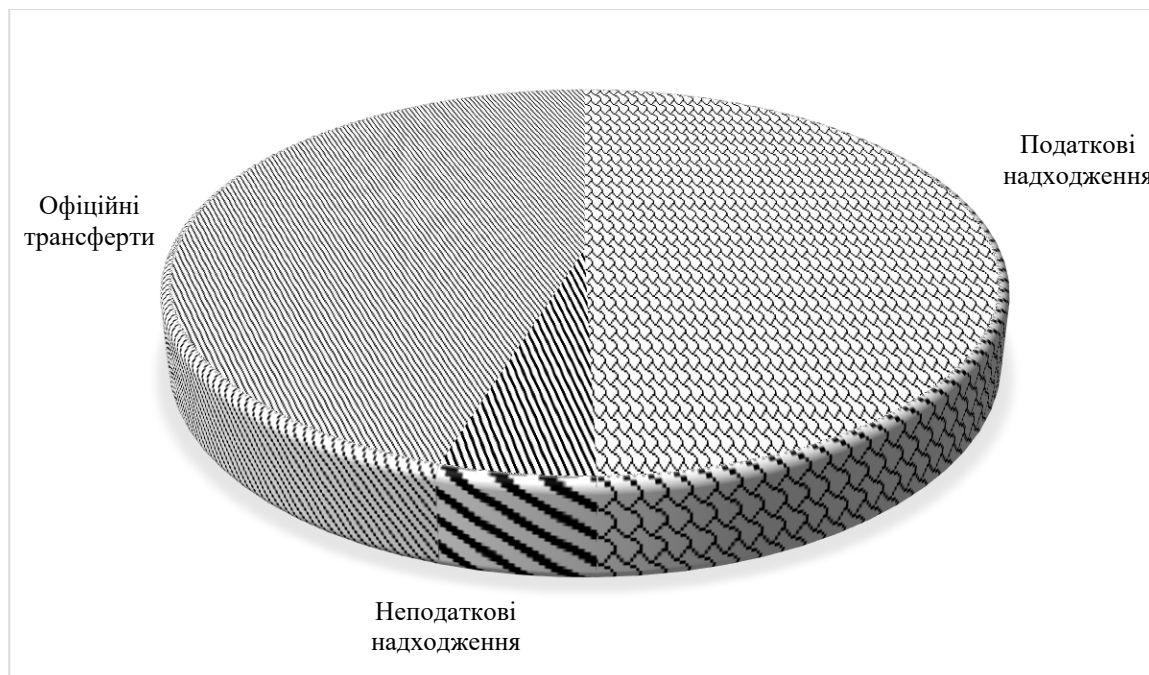

Рис. 2.4. Структура доходів Рава-Руської міської ради у 2023 році.

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

Як можна помітити з аналізу структури доходів, найбільшу частку займають податкові надходження, які складають 47,6%. Офіційні трансферти посідають друге місце з питомою вагою 49,3%, тоді як неподаткові надходження знаходяться на третьому місці, складаючи 3,1%.

Протягом 2021-2023 років загальний обсяг доходів бюджету Рава-Руської міської ради зріс на 22,8 %.

Структура доходів бюджету Рава-Руської міської ради у 2023 році залишається доволі типовою для місцевих бюджетів України.

У таблиці 2.2 представлено аналіз податкових надходжень Рава-Руської міської ради. Ці дані є важливими для оцінки фінансової спроможності місцевого самоврядування та їх впливу на розвиток території. Податкові надходження формують значну частину бюджету, що дозволяє здійснювати ефективне управління фінансами та реалізовувати соціально-економічні програми. У даній таблиці наведено інформацію про основні види податків, їх динаміку та

структуру надходжень за відповідні періоди, що дозволяє глибше зрозуміти фінансову ситуацію в регіоні.

Таблиця 2.2 – Податкові надходження Рава-Руської міської ради, тис.грн [1]

Види податкових надходжень, тис. грн	2021 р.	2022 р.	2023 р.	%, 2023 р. до 2021 р.
Податок на доходи фіз.осіб та на прибуток	52293	74268	76440	46,1
Рентна плата	1381	1550	1327	-4,0
Внутрішні податки на товари і послуги	17712	11220	27579	55,7
Окремі податки і збори	5	4	-1	-20,0
Місцеві податки та збори	30099	36489	38692	28,5
Інші податки та збори	47	81	181	285,1

Аналіз податкових надходжень Рава-Руської міської ради за 2021-2023 роки, представлених у таблиці 2.2, показує різноманітність динаміки надходжень за різними категоріями податків. Податок на доходи фізичних осіб та на прибуток демонструє значне зростання, збільшившись з 52 293 тис. грн у 2021 році до 76 440 тис. грн у 2023 році, що становить 46,1% у відсотковому співвідношенні, що свідчить про підвищення доходів населення або активізацію підприємницької діяльності, що, в свою чергу, позитивно впливає на наповненість бюджету.

Рентна плата показує незначне зростання з 1 381 тис. грн у 2021 році до 1 550 тис. грн у 2022 році, проте в 2023 році спостерігається зменшення до 1 327 тис. грн, що становить -4,0%. Це може свідчити про зміни в ресурсній базі або коливання у використанні природних ресурсів.

Внутрішні податки на товари і послуги виявилися найдинамічнішими, зростаючи на 55,7% — з 17 712 тис. грн у 2021 році до 27 579 тис. грн у 2023 році, це може свідчити про зростання споживчих витрат та активізацію ринку товарів і послуг у регіоні.

Окремі податки і збори показують негативну динаміку, зменшившись з 5 тис. грн у 2021 році до -1 тис. грн у 2023 році, що вказує на відсутність надходжень за цією статтею в останньому році.

Місцеві податки та збори зросли з 30 099 тис. грн у 2021 році до 38 692 тис. грн у 2023 році, що становить 28,5%, що свідчить про зростання місцевих доходів та активізацію місцевого самоврядування у залученні фінансових ресурсів.

Інші податки та збори демонструють вражаюче зростання на 285,1%, з 47 тис. грн у 2021 році до 181 тис. грн у 2023 році. - покращення системи адміністрування податків або введення нових видів зборів.

Загалом, можна зробити висновок, що податкові надходження Рава-Руської міської ради за аналізований період демонструють позитивну тенденцію, зокрема в основних статтях доходів. Однак варто звернути увагу на категорії з негативною динамікою, які потребують додаткового аналізу та можливої корекції політики збору податків.

Доречно зупинитись на місцевих податках та зборах, які у загальній структурі у 2023 році займають 29,52 %.

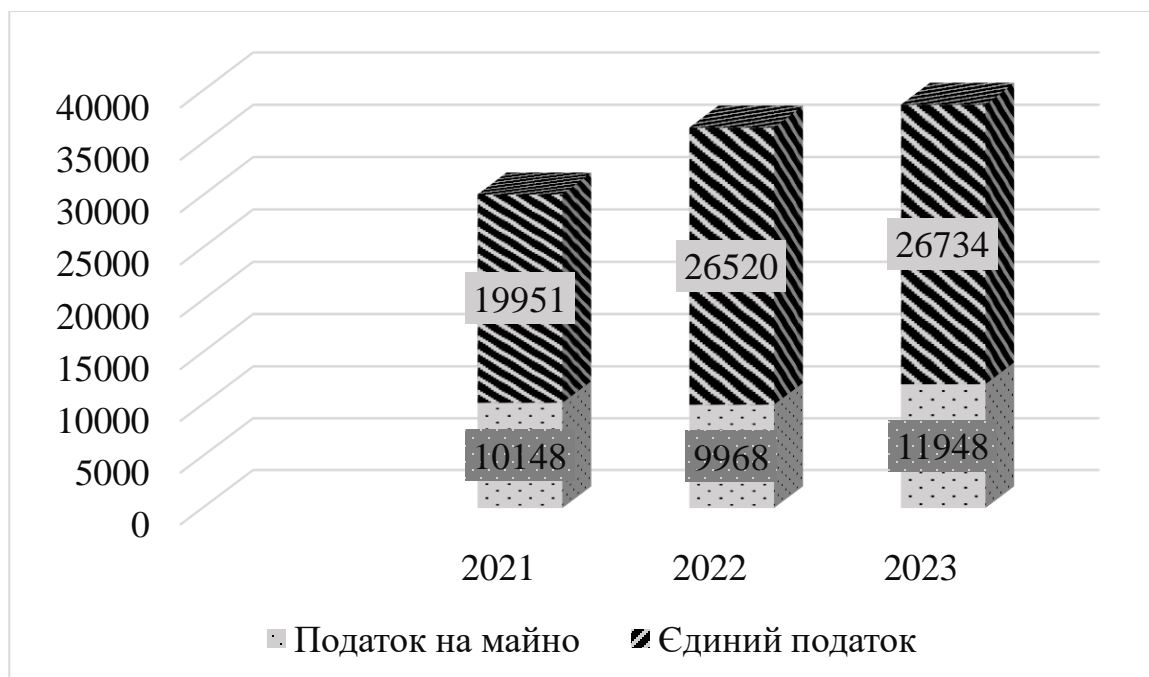

Рис. 2. 5. Структура місцевих податків та зборів

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

Проводячи аналіз місцевих податків та зборів, слід зазначити, що частка єдиного податку та податку на майно залишається практично незмінною протягом років. При цьому доходи від цих податків, які надходять до міської ради, демонструють щорічне зростання, що є позитивною тенденцією, оскільки свідчить про збільшення кількості підприємців, які сплачують єдиний податок. У 2023 році надходження від цього податку зросли на 48% у порівнянні з 2021 роком. Однак, щодо податку на майно, у 2023 році зафіксовано зростання на 1800 тисяч гривень у порівнянні з 2021 роком.

У 2023 році на території Рава-Руської міської ради був запроваджений туристичний збір, який сплачують фізичні особи (рис. 2.6). Загальна сума зібраних коштів від цього збору становить 9 489,50 грн. Введення цього збору стало важливим кроком у розвитку місцевого туристичного сектору, оскільки він не лише покращує фінансову підтримку бюджету, але й сприяє розвитку інфраструктури, пов'язаної з обслуговуванням туристів.

Збір забезпечує додаткові ресурси для реалізації проектів, які можуть включати поліпшення туристичних маршрутів, організацію заходів, спрямованих на популяризацію регіону, а також підтримку місцевих підприємств, які залучають туристів. Таким чином, туристичний збір не лише підвищує фінансові надходження, але й сприяє загальному економічному розвитку території, роблячи її більш привабливою для відвідувачів.

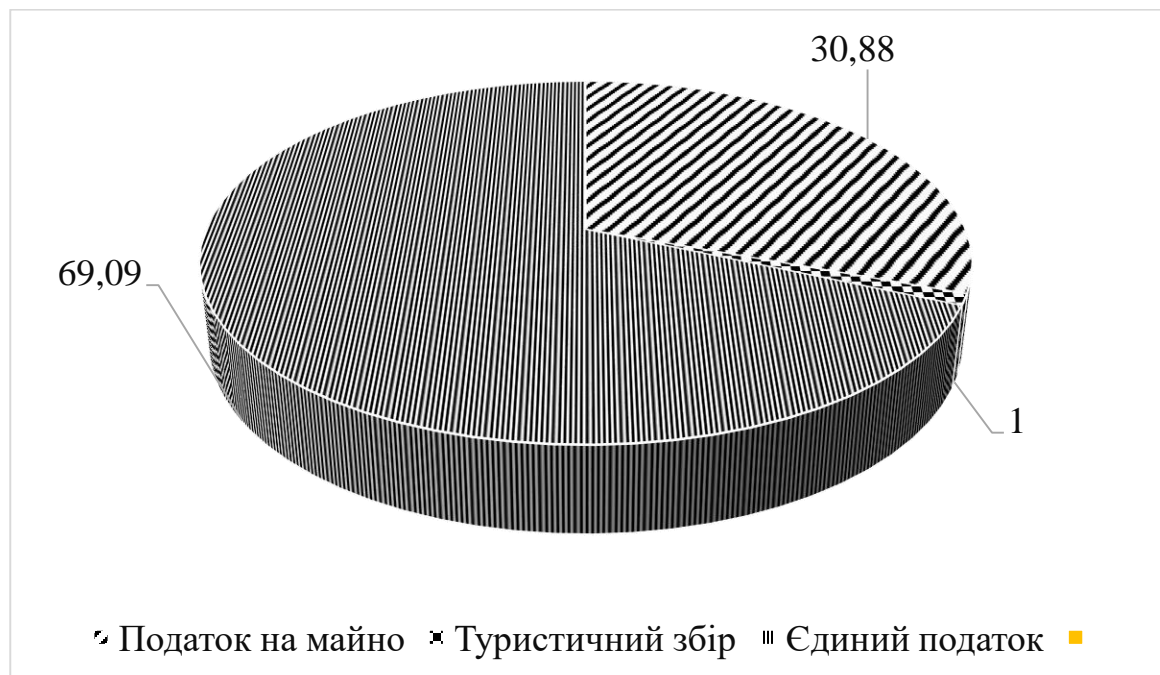

Рис. 2.6. Структура місцевих податків і зборів у 2023 році.

Ще одним важливим джерелом фінансування Рава-Руської міської ради є доходи, які не пов'язані з оподаткуванням. Це широке поняття охоплює різноманітні фінансові надходження, які можуть суттєво впливати на бюджет міської ради. До цих надходжень відносяться доходи від власності, що включають орендну плату за комунальне майно, а також кошти, отримані від продажу активів.

Крім того, значну частину складають штрафи, пені та неустойки, які накладаються за порушення законодавства або умов договорів. Адміністративні збори, які стягуються за надання певних послуг або виконання адміністративних процедур, також суттєво доповнюють бюджет.

Таблиця 2.3 – Неподаткові надходження Рава-Руської міської ради [1]

Види неподаткових надходжень, тис.грн	2021	2022	2023	+/- 2023 до 2021 рр.
Доходи від власності та підприємницької діяльності	323	31	66	-257
Адміністративні збори та платежі	965	1157	1779	814
Інші неподаткові надходження	62	97	1432	1370
Власні надходження бюджетних установ	4001	6431	11752	7751

Загалом, неподаткові надходження Рава-Руської міської ради за аналізований період демонструють різноспрямовані тенденції. Хоча доходи від власності та підприємницької діяльності скорочуються, інші категорії, такі як адміністративні збори, інші неподаткові надходження та власні надходження бюджетних установ, показують істотне зростання. Це свідчить про необхідність більш ефективного управління активами та залучення інвестицій у розвиток інфраструктури для забезпечення сталого фінансування місцевих ініціатив.

Структура неподаткових надходжень бюджету України за 2022 рік представлена на рисунку 2.7.

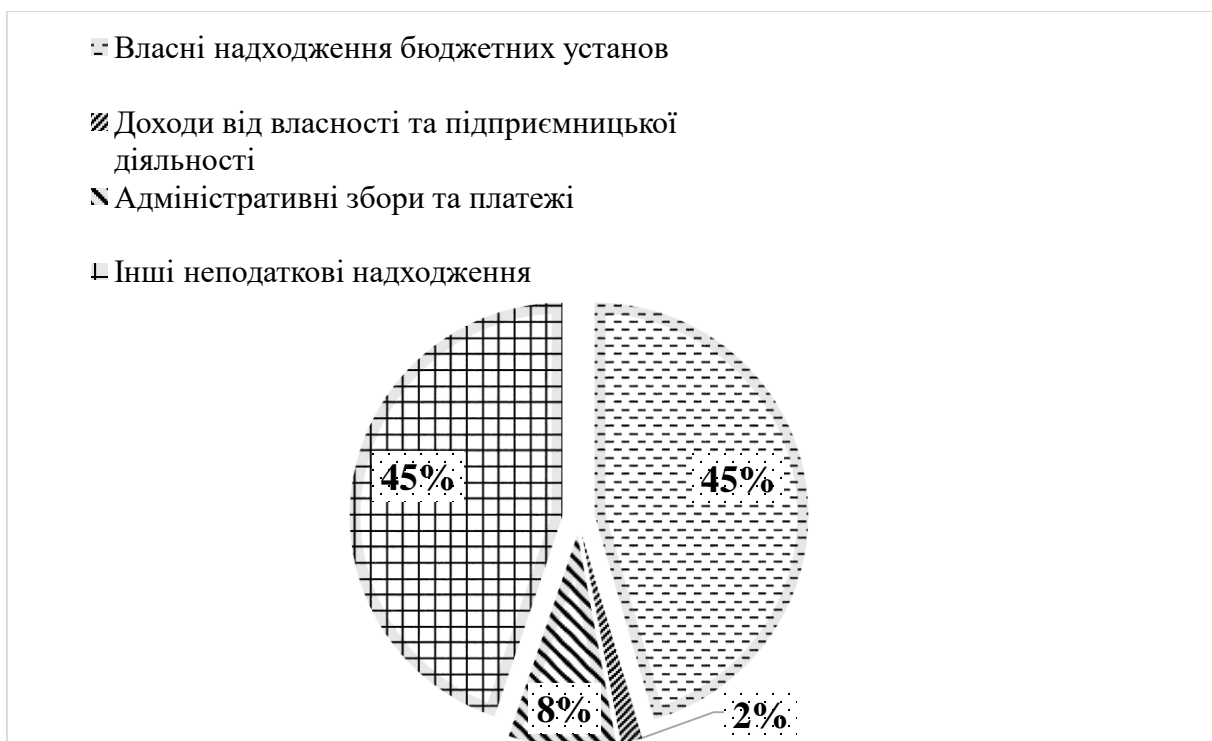

Рис. 2.7. Структура неподаткових надходжень Рава-Руської міської ради у 2023 році

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

З аналізу цієї структури видно, що найбільшу частку займають власні надходження бюджетних установ, які складають 45,5%. На другому місці за питомою вагою знаходяться доходи від власності та підприємницької діяльності з часткою 1,6%. Далі йдуть адміністративні збори та платежі, які складають 8,1%. Врешті-решт, інші неподаткові надходження займають останню позицію з часткою 44,8%.

Слід звернути увагу на офіційні фінансові трансфери, які отримала Рава-Руська міська рада за період з 2021 по 2023 рік. Це включає гранти та державну фінансову підтримку, зокрема дотації та субвенції.

Таблиця 2.4 – Офіційні трансфери [1]

Рік	Дотації	Субвенції	Загальна сума
2021	147,1 млн грн	31,2 млн грн	178,3 млн грн
2022	141,8 млн грн	34,1 млн грн	175,9 млн грн
2023	150,0 млн грн	115,9 млн грн	265,9 млн грн

Протягом 2021-2023 років надходження дотацій і субвенцій до Рава-Руської міської ради зросли на 56,3%. Це зростання зумовлено, зокрема, реформою децентралізації, яка призвела до збільшення фінансування місцевих бюджетів.

З даних таблиці видно, що у 2023 році Рава-Руська міська рада отримала значно більше субвенцій порівняно з дотаціями. Це можна пояснити тим, що в 2022 році Україна отримала значну фінансову підтримку від міжнародних партнерів, яка була використана для відновлення населених пунктів, що постраждали від військових дій.

Згідно з Бюджетним кодексом України, видатки державного бюджету характеризуються як фінансові ресурси, які призначені для реалізації програм та заходів, визначених законодавством про державний бюджет на відповідний бюджетний період. Виключенням є кошти, які використовуються для погашення основної суми боргу та повернення переплат до бюджету.

Видатки місцевого бюджету обґрунтовуються кількома ключовими факторами:

- ✓ місцеві органи влади відповідають за виконання різноманітних функцій, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності територій. Це включає фінансування освітньої, медичної та соціальної сфери, а також будівництво та утримання інфраструктури, надання адміністративних послуг та інше;

- ✓ обсяги видатків місцевого бюджету не можуть перевищувати загальні доходи, які надходять до місцевого бюджету;
- ✓ місцеві органи влади мають визначати пріоритети розвитку своїх територіальних громад і спрямовувати кошти бюджету на реалізацію цих пріоритетів.

Таблиця 2.5 – Баланс бюджету Рава-Руської міської ради, тис.грн [1]

Показники виконання	Загальний фонд			Спеціальний фонд			Разом		
	2022	2023	Темп росту, %	2022	2023	Темп росту, %	2022	2023	Темп росту, %
Доходи	241152,6	27388,2	11,35	9920,0	13750,5	38,61	251072,6	291138,8	15,95
Видатки	228628,5	258286,1	12,97	16343,6	24081,2	47,37	244972,2	282367,3	15,26
Кредитування	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Дефіцит (-); Профіцит (+)	12524,0	19102,1	52,5	-6423,6	-10330,6	60,8	6100,3	8771,4	43,78

У загальному фонді доходи зросли з 241 152,6 тис. грн у 2022 році до 273 388,2 тис. грн у 2023 році, що становить приріст 11,35%. Це свідчить про позитивну тенденцію в збиранні доходів, що може бути результатом покращення адміністрування податків, зростання економічної активності або впровадження нових джерел доходів. У спеціальному фонді доходи також зросли з 9 920,0 тис. грн у 2022 році до 13 750,5 тис. грн у 2023 році, що становить вражаючий приріст 38,61%. На нашу думку, це вказує на активізацію інвестиційних проектів та залучення додаткових ресурсів.

Загалом, разом доходи зросли з 251 072,6 тис. грн у 2022 році до 291 138,8 тис. грн у 2023 році, що складає приріст 15,95%. Це вказує на загальне покращення фінансового становища ради.

Видатки загального фонду також зросли з 228 628,5 тис. грн у 2022 році до 258 286,1 тис. грн у 2023 році, що становить приріст 12,97%. Цей ріст може бути обумовлений необхідністю фінансування більшої кількості соціальних програм, інфраструктурних проектів або підвищенням заробітних плат. У спеціальному фонді видатки зросли з 16 343,6 тис. грн у 2022 році до 24 081,2 тис. грн у 2023 році, що становить 47,37%. Такий суттєвий ріст може свідчити про активізацію будівництва, реконструкцій або заходів, пов'язаних із поліпшенням інфраструктури.

Разом видатки зросли з 244 972,2 тис. грн у 2022 році до 282 367,3 тис. грн у 2023 році, що складає приріст 15,26%. Це вказує на необхідність вкладання значних коштів у розвиток території.

У 2023 році загальний профіцит бюджету зріс з 6 100,3 тис. грн у 2022 році до 8 771,4 тис. грн, що становить 43,78%. Це позитивна тенденція, яка свідчить про покращення фінансової стабільності Рава-Руської міської ради. Однак у спеціальному фонді спостерігається збільшення дефіциту з -6 423,6 тис. грн у 2022 році до -10 330,6 тис. грн у 2023 році, що може свідчити про зростання витрат на інвестиційні проекти, які перевищують заплановані надходження.

Загалом, бюджет Рава-Руської міської ради у 2023 році демонструє позитивні зміни в структурі доходів і видатків. Зростання доходів та видатків, а також збільшення профіциту свідчать про зміцнення фінансової позиції ради, хоча й з певними викликами в управлінні спеціальним фондом. Необхідно продовжувати моніторинг фінансових показників та адаптувати стратегії для забезпечення стабільності та розвитку бюджету в майбутньому.

Оцінюючи бюджет Рава-Руської міської ради, важливо не лише зосередитися на доходах, але й провести детальний аналіз видатків. У зв'язку з

цим, наступним етапом є розгляд структури та динаміки видатків, що представлена в таблиці 2.6. Це дозволить отримати повнішу картину фінансового стану ради, визначити пріоритети витрат, а також виявити можливі напрями для оптимізації використання бюджетних коштів. Розуміння видатків є критично важливим для забезпечення ефективного управління фінансами та виконання соціально-економічних програм на місцевому рівні.

Таблиця 2.6 – Видатки Рава-Руської міської ради, тис.грн [1]

Видатки	2021	2022	2023	%, 2023 до 2021 рр.
Загальнодержавні функції	21699	30762	39130	80,33
Громадський порядок та безпека	96	217	1546	610,21
Економічна діяльність	22001	5702	5553	25,23
Охорона навколишнього середовища	1096	149	248	22,62
ЖКГ	9206	9629	13769	49,56
Охорона здоров'я	7400	8095	9704	31,13
Духовний та фізичний розвиток	3767	6467	8557	127,15
Освіта	171540	180641	198651	15,80
Соціальний захист та соц. забезпечення	1304	3305	5206	299,23

Аналіз структури видатків Рава-Руської міської ради демонструє зміни в пріоритетах фінансування за три роки. Позитивною тенденцією є зростання видатків на соціальний захист, освіту, охорону здоров'я та громадський порядок. Водночас спостерігається значне зменшення видатків на економічну діяльність та охорону навколишнього середовища, що може свідчити про потребу в перегляді стратегій фінансування цих важливих напрямків. Загалом, бюджетні видатки відображають реалії та виклики, з якими стикається місцева громада, а також її зусилля в забезпеченні добробуту населення та розвитку інфраструктури.

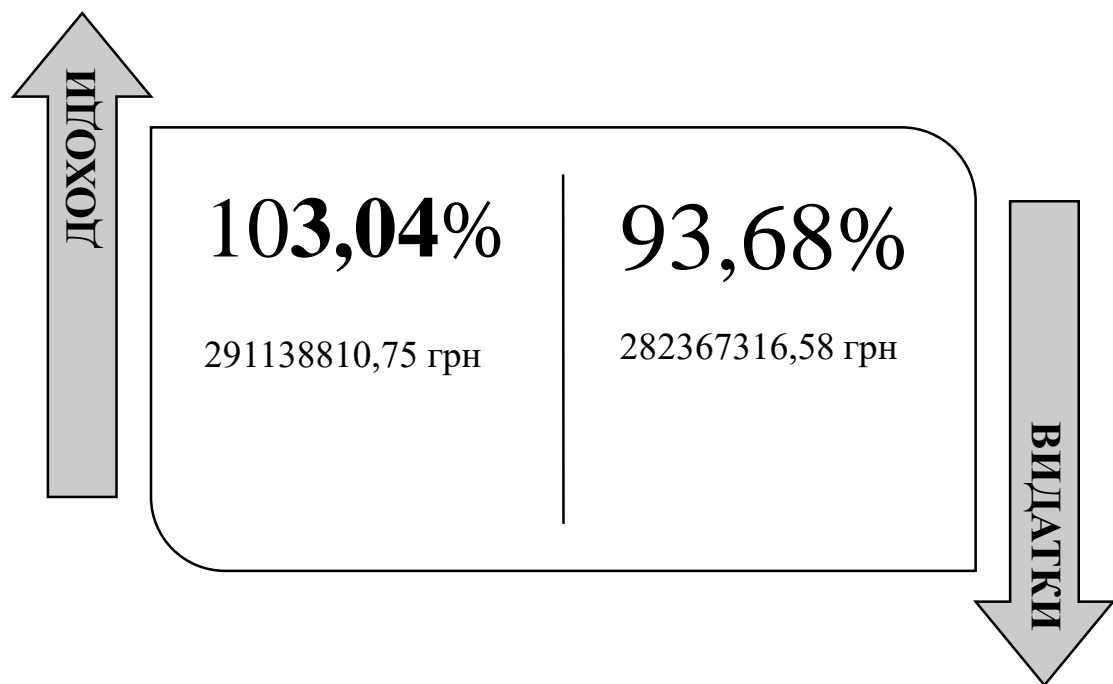

Рис. 2.7. Виконання бюджету, 2023 р.

Джерело: побудовано автором на основі джерела [1]

На основі представлених даних можна зробити такі висновки щодо виконання бюджету Рава-Руської міської ради у 2023 році:

- ✓ дохідна частина бюджету була перевиконана на 103,04 %, що на 3,04 % більше за заплановані показники;
- ✓ витрати бюджету виконано на 95,7%, що на 6,32 % менше від запланованого рівня.

Основними чинниками, що вплинули на виконання бюджету України в 2023 році, стали початок повномасштабної війни, яка спричинила значні витрати на оборонну сферу та безпеку; падіння економічної активності, що негативно позначилося на податкових надходженнях; а також надання міжнародної фінансової допомоги, що допомогло компенсувати бюджетний дефіцит.

Що стосується доходів бюджету, їх виконання перевищило заплановані показники завдяки збільшенню надходжень від податку на додану вартість, податку на прибуток підприємств, податку на доходи фізичних осіб і митних платежів.

У частині видатків, їх обсяг не досяг запланованого рівня через скорочення фінансування соціальних програм, освітньої сфери та економічної діяльності.

В цілому, бюджет Рава-Руської міської ради у 2023 році характеризувався значним зростанням як доходів, так і видатків, а також збільшенням дефіциту. Ці зміни були зумовлені наслідками російської агресії та пов'язаними з нею економічними потрясіннями.

З огляду на ці обставини, виконання бюджету у 2024 році також буде складним викликом. Уряду необхідно розробити ефективні стратегії для збільшення бюджетних надходжень і скорочення видатків, що дозволить знизити дефіцит та стабілізувати економічну ситуацію в країні.

2.3. Вплив децентралізації на фінансову самостійність громади

Процес децентралізації в Україні суттєво вплинув на фінансову самостійність місцевих громад, зокрема, Рава-Руської громади. В рамках цієї реформи, місцеві органи влади отримали більші можливості для управління власними фінансовими ресурсами, що посилює їхню автономію та здатність ефективніше використовувати бюджетні кошти.

Перш за все, децентралізація сприяла збільшенню дохідної частини місцевих бюджетів за рахунок передачі нових джерел доходів. Введення місцевих податків та зборів, таких як податок на майно, акцизи, єдиний податок тощо, дозволило Рава-Руській громаді зосереджувати більше фінансових ресурсів на місцевому рівні. Це сприяло зростанню податкової бази громади, а також підвищенню зацікавленості місцевих підприємств у розвитку власного бізнесу.

Крім того, децентралізація дала громаді більшу свободу у розподілі коштів між різними секторами. Завдяки цьому громада отримала можливість самостійно визначати пріоритети фінансування, спрямовуючи ресурси на важливі для мешканців проекти, такі як модернізація інфраструктури, підтримка соціальної сфери, розвиток освіти та охорони здоров'я.

Однак разом із можливостями децентралізація також наклала на місцеві органи влади більшу відповідальність за формування та реалізацію місцевої бюджетної політики. В умовах обмежених ресурсів важливо ефективно керувати фінансами та визначати стратегічні пріоритети, що можуть забезпечити довгостроковий розвиток громади.

Загалом, децентралізація створила умови для підвищення фінансової самостійності Рава-Руської громади, надавши їй більше інструментів для самостійного планування та управління власними ресурсами, що сприяє зміцненню місцевої економіки та покращенню якості життя населення.

Прикладом впливу децентралізації на фінансову самостійність Рава-Руської громади може слугувати зміна в обсягах місцевих податкових надходжень після впровадження реформи. Одним із ключових податків, що стали основним джерелом доходів місцевих бюджетів, є податок на майно. Після децентралізації цей податок залишився в громаді, і кошти, зібрані з підприємств і населення, тепер використовуються для потреб самої громади.

Наприклад, у 2022 році Рава-Руська міська рада отримала суттєве збільшення надходжень від податку на майно, що дозволило збільшити фінансування місцевої інфраструктури. За рахунок цих коштів було проведено ремонт доріг, модернізацію системи водопостачання та створення нових соціальних об'єктів, таких як дитячі майданчики та громадські простори.

Такий результат є безпосереднім наслідком децентралізації, оскільки громада отримала можливість не тільки збирати більше коштів на місцевому рівні, а й самостійно вирішувати, на які проєкти їх спрямовувати. Це сприяло підвищенню якості життя мешканців та розвитку інфраструктури. До того ж, громада стала більш зацікавленою в розвитку місцевого бізнесу та залученні інвестицій, оскільки кожен новий бізнес збільшує податкову базу, з якої потім фінансуються необхідні проєкти.

Таким чином, приклад зростання надходжень від податку на майно в результаті децентралізації демонструє, як передача податкових ресурсів на місцевий рівень підвищує фінансову самостійність громад та дозволяє їм ефективніше вирішувати свої соціально-економічні потреби.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОКРАЩАННЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ РАВА-РУСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

3.1. Оптимізація структури витрат місцевого бюджету

Оптимізація структури витрат місцевого бюджету є ключовим елементом для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів та забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку територіальних громад. Процес оптимізації передбачає раціональний розподіл бюджетних коштів з урахуванням потреб місцевого населення, економічних пріоритетів громади та обмежених фінансових можливостей.

Нами виокремлено основні напрями оптимізації структури витрат місцевого бюджету та запропоновано новий (рис. 3.1).

Перш за все, необхідно забезпечити належний рівень фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, а також підтримку вразливих верств населення. Оптимізація передбачає спрямування коштів у ті галузі, де вони можуть мати найбільший соціально-економічний ефект.

Важливо ефективно управляти видатками на інфраструктуру, адже інвестиції в житлово-комунальне господарство, транспорт та місцеві дороги повинні відповідати актуальним потребам громади. Раціональне планування витрат на утримання та розвиток інфраструктури дозволить зменшити зайві витрати та підвищити якість наданих послуг.

Важливо забезпечити прозорість і ефективність діяльності місцевих органів влади, тому скорочення витрат на адміністративне управління, зменшення нецільових витрат та підвищення продуктивності працівників місцевого самоврядування дозволять спрямувати зекономлені ресурси на розвиткові проекти.

Рис. 3.1. Напрями оптимізації структури витрат місцевого бюджету

За умов сьогодення розширення джерел фінансування через державно-приватне партнерство є одним з цільових напрямків оптимізації структури витрат місцевих бюджетів, зокрема і Рава-Руської громади. Громади можуть залучати

інвесторів до спільного фінансування місцевих проєктів, що дозволить знизити навантаження на місцевий бюджет. Такий підхід сприяє не лише зменшенню витрат, але й підвищенню якості наданих послуг.

Доцільно використовувати новітніх технологій, автоматизація процесів бюджетного планування та моніторингу дозволять більш ефективно контролювати видатки і приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу коштів.

Оптимізація витрат місцевого бюджету повинна базуватися на системному аналізі фінансових можливостей громади, потреб населення та соціально-економічних пріоритетів. Це дозволить забезпечити стабільність фінансової системи, поліпшити якість життя мешканців громади та створити умови для сталого розвитку регіону.

Одним із нових напрямів оптимізації витрат місцевого бюджету може стати запровадження цифрових рішень для підвищення енергоефективності місцевої інфраструктури. Цей підхід передбачає активне використання сучасних технологій та інновацій для зменшення витрат на енергоресурси та оптимізацію витрат у сфері житлово-комунального господарства та інфраструктури.

Основні аспекти цього напрямку:

✓ Інтелектуальні системи управління енергоресурсами. Впровадження «розумних» технологій для контролю споживання електроенергії, води та тепла в муніципальних будівлях, школах, лікарнях тощо. Системи можуть автоматично коригувати споживання енергії в залежності від потреби та умов, що дозволяє зменшити надмірні витрати та зекономити значні кошти.

✓ Енергоефективне вуличне освітлення. Заміна традиційних ламп на енергоощадні LED-світильники та впровадження систем дистанційного керування освітленням, які регулюють інтенсивність освітлення в залежності від часу доби та погодних умов. Це не тільки знижує витрати на електроенергію, але й зменшує витрати на технічне обслуговування.

✓ Енергоефективні муніципальні будівлі. Проведення енергоаудиту та термомодернізації будівель, що перебувають на балансі громади. Модернізація передбачає утеплення фасадів, встановлення енергоощадних вікон та дверей, оновлення систем опалення та вентиляції. Ці заходи значно знижують споживання теплової енергії та підвищують комфорт для користувачів цих будівель.

✓ Цифрові платформи для моніторингу та управління енергоспоживанням. Використання спеціалізованих програм для збору та аналізу даних про споживання енергії на рівні громади. Це дозволить приймати оперативні рішення щодо зниження споживання, виявляти проблемні зони та планувати подальші заходи з енергоефективності.

Переваги нового напрямку:

- зниження витрат на утримання комунальної інфраструктури завдяки ефективнішому використанню енергії;
- екологічний ефект завдяки скороченню викидів CO_2 внаслідок зменшення споживання енергоресурсів;
- довгострокові економії в бюджеті, які можна спрямувати на інші важливі сфери, такі як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист;
- стимулювання інновацій та цифрової трансформації на місцевому рівні.

Запровадження таких рішень сприятиме створенню сучасної, ефективної та екологічно відповідальної громади, що дозволить не лише оптимізувати витрати, але й підвищити рівень якості життя населення.

3.2. Запровадження інноваційних підходів до формування місцевого бюджету

Інноваційні підходи до формування місцевого бюджету Рава-Руської громади можуть значно підвищити фінансову самостійність та ефективність використання ресурсів громади. Такі підходи передбачають використання сучасних технологій, нових фінансових інструментів та ефективних механізмів залучення додаткових доходів. Нижче наведені декілька інноваційних підходів з прикладами.

1. Бюджетування за результатами (Performance-Based Budgeting), дозволяє більш ефективно розподіляти ресурси, акцентуючи увагу на програмах, які дають конкретні позитивні результати для громади. Це підвищує підзвітність органів місцевої влади та мотивацію досягати поставлених цілей.

Performance-Based Budgeting орієнтований на зв'язок між видатками і результатами, досягнутими внаслідок виконання бюджетних програм. Замість фінансування лише на основі попередніх витрат, ресурси розподіляються з урахуванням досягнення конкретних результатів.

Наприклад, у сфері освіти бюджет може бути сформований з урахуванням результатів успішності учнів, рівня працевлаштування випускників та розвитку позашкільної діяльності.

2. Впровадження електронного бюджету є одним із ключових напрямів сучасної фінансової діджиталізації, який сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та ефективності управління публічними фінансами. За допомогою цифрових інструментів місцеві органи влади можуть здійснювати не лише автоматизоване планування та виконання бюджетних заходів, але й контроль за фінансовими потоками у режимі реального часу. Така система дозволяє суттєво зменшити ризики корупції та неефективного використання ресурсів, оскільки всі процеси фіксуються та доступні для аналізу.

Електронний бюджет забезпечує інтеграцію всіх етапів бюджетного циклу: від складання проектів бюджету до звітування про його виконання. Зокрема, цифрові платформи дозволяють органам влади швидко формувати бюджетні запити, оцінювати витрати за різними статтями, прогнозувати майбутні фінансові потреби, а також коригувати бюджет у випадку виникнення непередбачуваних обставин. Це особливо важливо в умовах економічної нестабільності, коли є необхідність оперативно реагувати на зміни.

Крім того, така система сприяє залученню громадськості до бюджетного процесу. Громадяни можуть отримувати доступ до інформації про бюджетні витрати, динаміку доходів та видатків, що підвищує рівень їхньої довіри до місцевої влади. Водночас це відкриває можливості для впровадження механізмів громадського контролю за використанням бюджетних коштів. Завдяки відкритим даним мешканці громади мають можливість висловлювати свої пропозиції щодо оптимізації видатків, підтримувати важливі соціальні проекти та стежити за ефективністю їхнього виконання.

Інший важливий аспект впровадження електронного бюджету полягає в підвищенні ефективності роботи державних органів і зменшенні адміністративних витрат. Автоматизація багатьох бюджетних процесів скорочує кількість паперової документації та людських помилок, що дозволяє державним службовцям зосередитися на стратегічних завданнях і швидше реагувати на потреби громади.

Таким чином, впровадження електронного бюджету не тільки модернізує фінансову систему громади, але й створює умови для прозорішого та ефективнішого управління публічними ресурсами, що в кінцевому результаті сприяє сталому економічному розвитку на місцевому рівні.

Такий підхід підвищує прозорість та ефективність бюджетних процесів, зменшує ризики корупції та забезпечує доступ громадян до інформації про виконання бюджету.

До прикладу, у Грузії електронна система e-Transparency дозволила значно підвищити довіру населення до бюджетних процесів та скоротити випадки нецільового використання коштів.

3. Громадське бюджетування — це сучасний інструмент партисипативної демократії, який дає змогу громадянам брати активну участь у процесі планування та розподілу фінансових ресурсів місцевого бюджету. Цей процес передбачає інтеграцію мешканців громади у визначення пріоритетів фінансування, що підвищує рівень прозорості та відкритості бюджетних рішень, а також сприяє підвищенню довіри до місцевої влади.

Основна ідея громадського бюджетування полягає в тому, що частина бюджету визначається не лише органами місцевого самоврядування, а й самими мешканцями, які пропонують власні ідеї, проекти чи ініціативи для покращення умов життя в громаді. Зазвичай це включає такі сфери, як благоустрій територій, будівництво інфраструктури, культурні та освітні ініціативи, екологічні проекти, модернізація міського середовища або заходи соціальної підтримки.

Процес громадського бюджетування відбувається в кілька етапів:

1. Подання проектів. На цьому етапі мешканці громади пропонують свої проекти для фінансування. Це може бути будь-яка ініціатива, спрямована на покращення якості життя в громаді. Ініціативи можуть охоплювати широке коло тем — від будівництва дитячих майданчиків до організації спортивних заходів або екологічних проектів.

2. Відбір ідеї. Органи місцевого самоврядування або спеціально створені комісії перевіряють подані проекти на відповідність правовим нормам та можливостям бюджету. Потім затверджуються ті проекти, які мають реалістичні шанси на реалізацію.

3. Голосування. Це ключовий етап, під час якого мешканці громади голосують за ті проекти, які вони вважають найважливішими та найактуальнішими для їхньої території. Голосування може проводитися як

онлайн, так і офлайн, що забезпечує максимально широкий доступ до участі для всіх жителів громади.

4. Реалізація. Проекти, що набрали найбільшу кількість голосів, отримують фінансування з місцевого бюджету. На етапі реалізації мешканці також можуть брати участь у контролі за виконанням робіт, що сприяє підвищенню підзвітності місцевої влади.

Такий підхід сприяє розвитку демократичного процесу прийняття рішень, підвищує довіру до місцевої влади та забезпечує фінансування тих ініціатив, які найбільше відповідають потребам громади.

У Львові впровадження громадського бюджету дозволило профінансувати проекти з покращення інфраструктури, зелених зон та розвитку освіти, запропоновані безпосередньо мешканцями міста.

4. Використання інструментів зеленого фінансування, таких як зелені облігації, є важливим кроком у залученні додаткових коштів для реалізації екологічних проектів, що сприяють сталому розвитку. Зелені облігації є фінансовими інструментами, випущеними для фінансування проектів, які мають позитивний вплив на навколишнє середовище. Ці облігації дозволяють громадам і державам отримувати необхідні ресурси для ініціатив, пов'язаних з енергоефективністю, розробкою відновлювальних джерел енергії та створенням інфраструктурних проектів, що відповідають екологічним стандартам.

Такий підхід дозволяє вирішувати одночасно кілька завдань — знижувати енергетичні витрати громади, залучати інвесторів для фінансування інфраструктурних проектів та виконувати міжнародні зобов'язання щодо клімату.

У Польщі міста активно використовують зелені облігації для фінансування проектів з підвищення енергоефективності громадських будівель, таких як школи, дитячі садки та лікарні.

5. Завдяки реформі децентралізації, громади отримали значно більше можливостей для збору місцевих податків і зборів, що дозволяє їм значно покращити свою фінансову базу та самостійність. Ця реформа передбачає передачу частини повноважень і ресурсів від держави до місцевих органів влади, що в свою чергу дає громадам більше свободи в ухваленні рішень, що стосуються розвитку їх територій.

Зокрема, місцева влада має можливість розробляти спеціальні програми та стратегії для залучення нових підприємств на свою територію. Це може включати пропозицію податкових пільг, які стимулюють бізнес до інвестицій у регіон. Наприклад, громада може запропонувати знижки на податок на прибуток або звільнення від певних податків на певний період для нових підприємств, що відкриваються на її території.

Крім того, створення спеціальних економічних зон (СЕЗ) може стати ефективним інструментом для залучення інвестицій. В цих зонах можуть бути встановлені спрощені податкові режими, що робить їх привабливими для інвесторів. Такі зони можуть включати спеціальні умови для підприємств, що займаються експортом, високими технологіями або інноваційними розробками.

Підтримка місцевого бізнесу через програми мікрокредитування, надання грантів для стартапів або навчання для підприємців також може суттєво підвищити конкурентоспроможність громади. Це дозволяє не лише залучити нові інвестиції, а й створити нові робочі місця, що є критично важливим для соціально-економічного розвитку.

Створення умов для розвитку бізнесу на місцевому рівні збільшує кількість платників податків, що сприяє зростанню бюджетних надходжень. Пільги можуть бути тимчасовими, що стимулює підприємства до інвестицій у громаду.

Впровадження інноваційних підходів до формування місцевого бюджету, таких як бюджетування за результатами, електронний бюджет, громадське бюджетування, зелені фінансові інструменти та використання податкових

стимулів, дозволить Рава-Руській громаді підвищити ефективність використання фінансових ресурсів, зменшити витрати та залучити нові джерела доходів. Перераховані інструменти сприяють прозорості, відповідальності та розвитку громади, що створює сприятливі умови для її економічного зростання.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження на тему "Формування місцевого бюджету Рава-Руської міської ради Львівського району Львівської області" були досягнуті поставлені завдання, що дозволило зробити наступні висновки.

1. Децентралізація стала потужним поштовхом для розвитку місцевих фінансів в Україні, надавши громадам більше автономії та відповідальності за формування й управління своїми бюджетами. Місцевий бюджет виконує важливі функції, зокрема розподілу ресурсів, забезпечення соціальних потреб громади та стимулювання економічного розвитку. Умови децентралізації сприяють зростанню ефективності управління фінансовими ресурсами на місцях, що дозволяє громадам краще реагувати на місцеві виклики та потреби.

2. Законодавчі реформи у сфері децентралізації, такі як зміни до Бюджетного кодексу України, забезпечили збільшення частки місцевих бюджетів у загальній системі державних фінансів. Вони надали громадам нові можливості для управління фінансовими ресурсами, розширення податкової бази та залучення інвестицій. Це дозволило Рава-Руській громаді отримати більше фінансової самостійності та розширити свої можливості для інвестування в інфраструктуру та соціальні проекти.

3. Економічний потенціал Рава-Руської громади, зокрема її географічне розташування, інфраструктура, підприємницька діяльність, є ключовим чинником, що визначає обсяг доходів бюджету. Громада має значний потенціал для розвитку, зокрема через залучення нових інвесторів і підприємств, що може стати джерелом додаткових податкових надходжень до місцевого бюджету. Проте, для повноцінного використання цього потенціалу необхідні подальші реформи та підтримка з боку держави.

4. Структура доходів місцевого бюджету Рава-Руської громади свідчить про її залежність від основних податкових джерел, зокрема податку на доходи фізичних осіб та акцизного збору. Видаткова частина бюджету

характеризується значними витратами на освіту, соціальне забезпечення, житлово-комунальні послуги та громадську безпеку. Разом з тим, недостатньо ресурсів виділяється на економічний розвиток та інфраструктурні проекти, що потребує перегляду та оптимізації.

5. Реформа децентралізації позитивно вплинула на фінансову самостійність Рава-Руської громади, оскільки вона отримала більше повноважень для управління доходами і витратами. Однак, попри зростання надходжень до бюджету, громада все ще стикається з викликами щодо забезпечення стабільного фінансування всіх необхідних сфер. Особливо важливо продовжувати працювати над диверсифікацією доходів бюджету та залученням інвестицій для зміцнення фінансової стійкості.

6. Однією з головних проблем, виявлених у процесі дослідження, є недостатня оптимізація витрат, що призводить до неефективного використання бюджетних коштів. Це потребує впровадження заходів з підвищення ефективності управління бюджетом, зокрема через використання сучасних технологій і системи планування витрат. Запровадження інноваційних підходів до формування місцевого бюджету, таких як електронні платформи для управління бюджетними процесами, інвестиційні програми та партнерства з приватним сектором, може стати важливим кроком для покращення фінансового стану громади.

Отже, формування місцевого бюджету Рава-Руської міської ради відбувається в умовах децентралізації, що сприяє зростанню фінансової автономії громади. Однак для забезпечення сталого розвитку громади необхідно оптимізувати структуру витрат, підвищити ефективність використання ресурсів і запровадити інноваційні підходи до управління бюджетом.

Список використаної літератури

1. Бюджет Рава-Руської міської ради. URL: <https://openbudget.gov.ua/local-budget/1357400000/info/indicators?year=2023&month=12>
2. Возняк Г., Капленко Г., & Коваль В. Децентралізація як основа зміцнення фінансової самодостатності та розвитку територіальних громад. *Економіка та суспільство*. (42). 2022. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-24>.
3. Гнатовська А.І. Визначення поняття „місцевий бюджет” як об’єкта міжбюджетних відносин. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. Випуск № 1. 2012. С. 142-150.
4. Гримак І. Децентралізація в Україні: теоретико-правові засади. *Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення*. (4). 2023. 41–51. <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-4-41-51>
5. Децентралізація. Що потрібно громаді для успішного залучення інвестицій: підсумки онлайн-конференції «Фінансування та інвестиції у громадах». URL: <https://decentralization.gov.ua/news/13760>
6. Дорожня карта децентралізації. URL: <https://cutt.ly/ceSkbpU9>.
7. Європейська Хартія місцевого самоврядування / пер. з англ. Є. М. Вишневський. – Страсбург : Рада Європи, 1985. – 9 с.
8. Жувагіна І.О. Аналіз реалізації бюджетної децентралізації в контексті соціально-економічного розвитку країни. *Молодий вчений*. 2017. №4.4 (44.4). с. 35–39.
9. Жук П.В. Інвестиційний потенціал територіальних громад: суть поняття та питання управління. *Регіональна економіка*. 2017. № 2(84). С. 16–22.
10. Забезпечення фінансової спроможності територіальних громад як пріоритет децентралізації управління / Т. Куценко та ін. ; за ред. Й. Малий. Київ : КНЕУ, 2019. С. 125–152.

11. Кваша Т. К. Фіскальна децентралізація: моделі її впливу на економічний розвиток. *Технологический аудит и резервы производства*. 2015. № 5/5 (25). С. 70-74.
12. Козарезенко А.В. Місцеві бюджети: можливості регулювання розвитку людського потенціалу. *Фінанси України*. 2016. № 4. С. 65-82.
13. Конституція України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
14. Легеза Ю. О. Децентралізація податків та зборів як гарантія соціально-економічного розвитку територіальної громади. *Правова позиція*, № 4 (41), 2023. С. 100-103.
15. Лещук Г.В. Континуум залучення інвестицій у розвиток об'єднаних територіальних громад. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор*. Випуск 6.1-2 (56) 2019. С. 67-72.
16. Міхеєнко Т.В. Формування доходів місцевих бюджетів: теоретичні і практичні аспекти. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 12(66). С. 39–44.
17. Осадчук Н. В. Місцеві бюджети і їх роль у регіональному розвитку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. № 9 (40). С. 219–223.
18. Офіційний сайт Рава-Руської міської ради. URL: <https://rava-mr.gov.ua/>
19. Павлюк К.В. Формування доходів місцевих бюджетів. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 24–37
20. Податковий кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
21. Постанова Верховної Ради №3809 "Про призначення чергових місцевих виборів у 2020 році (25 жовтня 2020 року)". URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3068685-v-ukraini-nabula-cinnosti-postanova-pro-miscevi-vibori-u-2020-roci.html>

22. Пресцентр ініціативи «Децентралізація». Загальна інформація. Навіщо децентралізація? 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/about>
23. Про добровільне об'єднання територіальних громад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>
24. Про засади державної регіональної політики. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
25. Про затвердження плану заходів з реалізації нового етапу реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні на 2019-2021 роки. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2019-%D1%80#Text>
26. Про співробітництво територіальних громад. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>
27. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
28. Проект Постанови про утворення та ліквідацію районів. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69132
29. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» № 333-р від 1 квітня 2014 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
30. Татарн Н.В., Войтович В.В. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 11. 2017. С. 159-162.
31. Ухач В., Сирко У. Законодавче забезпечення децентралізації місцевого самоврядування в Україні (теоретико-правовий аспект). *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 1 (13). 2018. С. 42-48.

32. Федірко Б. Децентралізація публічної влади в Україні: досвід європейських держав. 2023. URL: <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2023-02-286-300>